

Lech Maligranda (Luleå),
Jarosław G. Prytuła (Lwów)

Lwowscy uczeni wymienieni w przesłuchaniach Banacha z 1944 roku

W pracy [14] przedstawiliśmy trzy protokoły przesłuchań Stefana Banacha z września i października 1944 roku, natomiast tutaj zebraliśmy informacje o siedemnastu osobach wymienionych przez Banacha w tych protokołach. Osobami tymi są: Herman Auerbach, Meier Eidelheit, Kazimierz Kolbuszewski, Juda Kreisler, Maurycy Mosler, Józef Pepis, Antoni Raabe, Stanisław Ruziewicz, Stanisław Saks, Juliusz Schauder, Mawrikij Sperling, Marcell Stark, Ludwik Sternbach, Kazimierz Vetulani, Bruno Winawer, Menachem Wojdysławski i Miron Zarycki. Dane uzupełniliśmy informacjami, które zdołaliśmy ustalić w trakcie badań archiwów i kontaktów prywatnych.

O osobach tych piszemy w kolejności, w której wystąpiły w protokołach Banacha. Losy Auerbacha, Ruziewicza, Saksa, Schaudera i Starka są stosunkowo dobrze znane i opisane w wielu artykułach, więc w odniesieniu do tych matematyków poprzestaniemy na podaniu stosownej bibliografii. Inaczej rzecz się ma z pozostałymi osobami wspomnianymi przez Banacha, o których dotąd mało wiadomo. Przedstawimy tutaj szereg faktów dotyczących tych osób, jakie udało nam się dotychczas ustalić. Będziemy bardzo wdzięczni za przesłanie nam wszelkich dodatkowych informacji na temat poniżej wymienionych ofiar nazizmu.

W dalszej części używać będziemy następujących skrótów: PSB – *Polski Słownik Biograficzny*, SBMP 2003 – *Słownik Biograficzny Matematyków Polskich* pod redakcją S. Domoradzkiego, Z. Pawlikowskiej-Brożek i D. Węglowskiej, Tarnobrzeg 2003, PWM 1965 – *Poczet Wielkich Matematyków* pod redakcją W. Krywickiego, Nasza Księgarnia, Warszawa 1965, PWM 1989 – Wyd. III (rozszerzone), Warszawa 1989, PWM 2001 – Wyd. V, Wydawnictwo Kleks, Bielsko-Biała 2001, DMP 2012 – R. Duda, *Matematycy XIX i XX wieku związani z Polską*, Wydawnictwo Uniwer-

sytetu Wrocławskiego, Wrocław 2012 (w czasie pracy nad artykułem mieliśmy dostęp jedynie do manuskryptu i jego dotyczą podawane przez nas numery stron) oraz UJK – Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie.

1. Juliusz Paweł Schauder¹ (21 IX 1899 Lwów – IX 1943 Lwów).

Informacje o Schauderze możemy znaleźć w następujących dokumentach bądź opisach:

- (a) Teka osobowa J. P. Schauder, w tym własnoręcznie napisany życiorys z 31 III 1927 (1 strona), Archiwum Obwodowe Lwowa (sygn. F 26, opis 5, spr. 2093, 2094).
- (b) *Juliusz Paweł Schauder (1899–1943)*, Sprawozdania Tow. Naukowego we Lwowie 16 (1936), nr 1, 97.
- (c) *Juliusz Paweł Schauder*, życiorys napisany po ukraińsku z 25 XII 1939 roku (2 strony), Archiwum Uniwersytetu Lwowskiego (sygn. F 119, opis 1, nr 208).
- (d) M. Krzyżański, *Biografia naukowa prof. dr. Juliusza Schaudera*, Kraków 19 I 1948, 9-stronicowy rękopis, Biblioteka IMPAN w Warszawie, sygn. AMP1.362.
- (e) M. Krzyżański, *Życiorys J. P. Schaudera*, strony 1–3 (maszynopis) i *Biografia naukowa J. Schaudera*, 1958, strony 4–8 (maszynopis), Biblioteka IMPAN w Warszawie, sygn. AMP1.360.
- (f) J. Leray, *O twórczości Juliusza Pawła Schaudera*, *Wiad. Mat.* 3 (1959), 13–19.
- (g) J. Bartos, *Juliusz Paweł Schauder (1899–1943)*, w: PWM 1965, 146–149; PWM 1989, 206–209; PWM 2001, 180–182.
- (h) *Juliusz Paweł Schauder, Oeuvres*, PWN, Warszawa 1978, 487 stron.
- (i) W. Orlicz, *Juliusz Paweł Schauder 1899–1943*, w: *Juliusz Paweł Schauder, Oeuvres*, PWN, Warszawa 1978, 9–10; przedruk w: *Władysław Orlicz, Collected Papers*, PWN, Warszawa 1988, 1506–1507.
- (j) J. Leray, *L'oeuvre de Jules Schauder*, w: *Juliusz Paweł Schauder, Oeuvres*, PWN, Warszawa 1978, 11–16.
- (k) W. Forster, *J. Schauder: Fragments of a portrait*, w: „Numerical Solution of Highly Nonlinear Problems” (Sympos. Fixed Point Algorithms and Complementarity Problems, Univ. Southampton, Southampton 1979), North-Holland, Amsterdam–New York 1980, 417–425.
- (l) J. Leray, *My friend Julius Schauder*, w: „Numerical Solution of Highly Nonlinear Problems” (Sympos. Fixed Point Algorithms and Complementarity Problems, Univ. Southampton, Southampton 1979), North-Holland, Amsterdam–New York 1980, 427–439.
- (m) J. Leray, *O moim przyjacielu Juliuszu Schauderze*, *Wiad. Mat.* 23 (1980), nr 1, 75–84.

---

¹ Banach pisał w swoich protokołach przesłuchań Szauder Juliusz Paweł.

- (n) H. M. Schaerf, *Wspomnienia o Juliuszu P. Schauderze*, Wiad. Mat. 24 (1982), nr 1, 91–94; wersja angielska: H. M. Schaerf, *My memories of Juliusz Schauder*, Topol. Methods Nonlinear Anal. 2 (1993), nr 1, 15–19.
- (o) W. Forster, *Schauder Juliusz Paweł*, Dictionary of Scientific Biography, Suppl. II, New York 1970–1990, 782–783.
- (p) A. Derkowska, *Juliusz Paweł Schauder (1899–1943)*, w: „Matematyka przełomu XIX i XX wieku”, Materiały z IV Ogólnopolskiej Szkoły Historii Matematyki, Stanisław Fudali (red.), Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 1990, 39–43.
- (q) R. S. Ingarden, *Juliusz Schauder – personal reminiscences*, Topol. Methods Nonlinear Anal. 2 (1993), nr 1, 1–14
- (r) S. Sroka, *Schauder Juliusz (Julian) Paweł (1899–1943)*, PSB 35 (1994), 408–409.
- (s) J. J. O’Connor and E. F. Robertson, *Juliusz Paweł Schauder*, February 2000, The MacTutor biography pod adresem: <http://www-history.mcs.st-andrews.ac.uk/Mathematicians/Schauder.html>
- (t) A. Derkowska i S. Kolankowski, *Schauder Juliusz Paweł (1899–1943)*, SBMP 2003, 211–212.
- (u) List Juliusza Schaudera do van der Waerdena z 29 X 1942 roku, w: M. Georgiadou, „Constantin Carathéodory. Mathematics and politics in turbulent times”, Springer-Verlag, Berlin 2004, strona 381.
- (w) *Schauder Juliusz Paweł (1899–1943)*, DMP 2012, 328–331.
- (x) L. Maligranda, *Juliusz Paweł Schauder (1899–1943) – w 110 rocznicę urodzin*, odczyt 26 V 2009 na XXIII Konferencji Naukowej PTM z Historii Matematyki „Matematyka i matematycy polscy w okresie zaborów (1795–1918)”, 25–29 maja 2009, Iwonicz Zdrój (artykuł w przygotowaniu).

Ponadto krótkie informacje o Schauderze umieszczone są w książkach [2, str. 213; 9, str. 86–87; 16, str. 1639; 21, str. 403–404] oraz

- (y₁) *Juliusz Paweł Schauder*, w: A. I. Borodin and A. S. Bugai, „Eminent Mathematicians”, Kiev 1987, 570 (po rosyjsku).
- (y₂) *Juliusz Paweł Schauder*, w: „Encyklopedia Szkolna. Matematyka”, Wyd. Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1990, 254.
- (y₃) R. Siegmund-Schultze, *Schauder Juliusz Paweł*, w: „Lexikon bedeutender Mathematiker”, Verlag Harri Deutsch, Frankfurt 1990, 411–412 (po niemiecku).
- (y₄) *Juliusz Paweł Schauder*, w: J. M. Ayerbe Toledano, T. Dominguez Benavides and G. López Acedo, „Measures of Noncompactness in Metric Fixed Point Theory”, Birkhäuser, Basel 1997, str. 57.

2. Stanisław Saks (30 XII 1897 Kalisz – 23 XI 1942 Warszawa).

Krótkie informacje o Saksie możemy przeczytać w [9, str. 88–89; 16, str. 1639; 21, str. 402–403]. Więcej informacji znajdziemy w dokumentach oraz opisach:

- (a) *Stanisław Saks*, teczka osobowa w Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Zespół MWRiOP, sygn. 2/14/0/5510.
- (b) *Saks Stanisław*: życiorys z 13 XI 1915, świadectwo szkoły średniej, dyplom doktorski z 1922 roku, powołanie na stanowisko profesora na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie z dnia 13 I 1932 oraz na Uniwersytecie Warszawskim z dnia 29 I 1936, paszport rosyjski ze zdjęciem z 19 IX 1940, spis prac naukowych do 1941 roku, Biblioteka IMPAN w Warszawie, sygn. AMP1.346–1.356.
- (c) A. Zygmund, *Stanisław Saks (1897–1942)*, Wiad. Mat. 24 (1982), nr 2, 145–156.
- (d) *Stanisław Saks*, w: A. Śródka i P. Szczawiński, „Biogramy Uczonych Polskich, Część III: Nauki Ścisłe”, Ośrodek Informacji Naukowej PAN, Wrocław 1986, 326–329.
- (e) A. Zygmund, *Stanisław Saks (1897–1942)*, Math. Intelligencer 9 (1987), nr 1, 36–41 (jest to angielskie tłumaczenie artykułu (c)).
- (f) T. Hawkins, *Stanisław Saks*, Dictionary of Scientific Biography, Vol. 11, New York 1970–1990, 77–79.
- (g) S. Gottwald, *Saks Stanisław*, w: *Lexikon bedeutender Mathematiker*, Verlag Harri Deutsch, Frankfurt 1990, 408–409 (po niemiecku).
- (h) D. Jach, *Stanisław Saks (1897–1942)*, w: „Matematyka przełomu XIX i XX wieku”, Materiały z IV Ogólnopolskiej Szkoły Historii Matematyki, Stanisław Fudali (red.), Uniw. Szczeciński, Szczecin 1990, 45–56.
- (i) Z. Pawlikowska-Brożek, *Saks Stanisław, pseud. Zygfryd (1897–1942)*, PSB 34 (1992–1993), 349–351.
- (j) *Stanisław Saks*, w: A. Śródka, „Uczni Polscy XIX–XX Stulecia, Tom IV S–Ż”, PWN, Warszawa 1998, 17–18.
- (k) J. J. O’Connor and E. F. Robertson, *Stanisław Saks*, February 2000, The MacTutor biography pod adresem: <http://www-history.mcs.st-andrews.ac.uk/Mathematicians/Saks.html>
- (l) T. Świątkowski, *Stanisław Saks (1897–1942)*, PWM 2001, 178–180.
- (m) S. Kolankowski, *Saks Stanisław (1897–1943)*, SBMP 2003, 209.
- (n) M. Przeniosło, *Stanisław Saks – wychowanek warszawskiej szkoły matematycznej*, Studia Żydowskie, Almanach 1 (2011), nr 1, 79–90.
- (o) *Saks Stanisław (1897–1942)*, DMP 2012, 322–325.

Ponadto dorobek naukowy i spis prac został podany w (c) oraz w:

- (p) P. Wojtaszczyk, *O pracach S. Saksy z analizy funkcjonalnej i Bibliografia Stanisława Saksy*, Wiad. Mat. 24 (1982), nr 2, 156–158, 158–160; angielskie tłumaczenie: P. Wojtaszczyk, *The Work of Saks in Functional Analysis*, Math. Intelligencer 9 (1987), nr 1, 41–43.

3. Herman Auerbach (26 X 1901 Tarnopol – 17 VIII 1942 Lwów).

Krótkie informacje o Auerbachu znajdujemy w książkach [2, str. 201; 21, str. 375–376] i pracy [3, str. 140, 157–158]. Więcej informacji zawartych jest w opisach:

- (a) *Herman Auerbach*, własnoręcznie napisany życiorys z maja 1928 roku, spis prac i charakterystyka twórczości, Biblioteka IMPAN w Warszawie, sygn. AMP0.009 i AMP0.010.
- (b) Teka osobowa H. Auerbach, w tym sprawozdanie referentów o kwalifikacjach naukowych dra Hermana Auerbacha ubiegającego się o *veniam legendi* z zakresu matematyki, przedstawione Radzie Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego UJK na posiedzeniu dnia 15 grudnia 1934 roku przez profesorów: Żylińskiego, Steinhausa, Banacha (9 stron), Archiwum Obwodowe Lwowa (sygn. F 26, opis 9, spr. 237).
- (c) A. Derkowska, M. Mikosz i A. Neugebauer, *Herman Auerbach (1901–1942)*, Wiad. Mat. 29 (1992), nr 2, 225–231.
- (d) A. Plichko, *O Hermanie Auerbachu*, Wiad. Mat. 30 (1994), nr 2, 273.
- (e) *Herman Auerbach (1901–1942)*, PWM2001, 167–168.
- (f) S. Kolankowski i D. Węglowska, *Auerbach Herman (1901–1942)*, SBMP 2003, 7–8.
- (g) *Auerbach Herman (1901–1942)*, DMP 2012, 26–27.

4. Ludwik Sternbach² (15 XII 1905 Sambor – 17 VIII 1942 Lwów). Był synem Hermana (1880–1942), pisarza niemieckojęzycznego i nauczyciela języka niemieckiego w gimnazjach w Samborze i Lwowie. Miał dwie siostry: Elle (Elizabeth) (1910–1971) i Miriam (1912–2005). W latach 1915–1923 uczęszczał do I Gimnazjum im. Adama Mickiewicza w Samborze. W 1923 roku próbował się zapisać na uniwersytet w Niemczech, ale nie został przyjęty. Studiował więc matematykę i fizykę na UJK (1923–1928).

W 1928 roku zdał część naukową, a w 1930 roku część pedagogiczną egzaminu uprawniającego do uczenia w szkołach średnich. W latach 1928–1934 był nauczycielem matematyki w różnych gimnazjach Lwowa. Uczył także dwa lata fizyki w gimnazjum ewangelickim, w którym językiem wykładowym był język niemiecki. Ponadto od 1929 roku był korektorem w redakcji *Studia Mathematica*. Od listopada 1934 roku do marca 1939 roku pracował jako matematyk w Towarzystwie Ubezpieczeń na Życie *Feniks*, a jego przełożonym był inny matematyk lwowski – Zygmunt Wilhelm Birnbaum (1903–2000). Lubił chodzić po Tatrach. W 1938 roku planował z pomocą rodziny lub Birnbauma emigrować do USA. Od kwietnia do września 1939 roku pracował w Oddziale Asekuracyjnym na Życie Pocztovej Kasy Oszczędności w Warszawie.

W 1939 roku po wkroczeniu wojsk radzieckich do Lwowa, wrócił do tego miasta i od listopada 1939 roku był nauczycielem w Instytucie Pedagogicznym we Lwowie, a następnie asystentem w Katedrze Ma-

---

² Banach napisał w zeznaniach Szternbach.

tematyki na Uniwersytecie im. Iwana Franki we Lwowie (1940–1941). Pod koniec 1941 roku znalazł się wraz z żoną Józefą z Wiezenbergów w getcie lwowskim. Zagrożony wywiezieniem do obozu zagłady w Bełżcu popełnił wraz z żoną samobójstwo zażywając cyjanek.

Sternbach musiał bywać w Kawiarni Szkockiej, gdyż wpisał do *Księgi Szkockiej* problem 107 oraz – wspólnie z Mazurem – 155. Ponadto do problemu 159 Ruziewicza dopisał rozwiązanie negatywne (patrz [15, str. 235]). W liście do Birnbauma z 26 maja 1938 roku pisał:

Udaję się do Kawiarni Szkockiej, gdzie ma być Lebesgue. Miał wczoraj wykład „O konstrukcjach linealem”, a pojutrze promocję honorową. Promotorem jest Steinhaus. Pierwszym jego doktorem był Banach, a Lebesgue – być może ostatnim, jak to z pewną realistyczną melancholią niedawno stwierdził.³

Sternbach opublikował w 1933 roku dwie wspólne prace z S. Mazurem dotyczące typów borelowskich zbiorów liniowych i struktury zbioru punktów zbieżności ciągu operatorów liniowych ciągłych oraz twierdzenia o podprzestrzeni domkniętej:

- [4a] *Über die Borelschen Typen von linearen Mengen*, *Studia Math.* 4 (1933), 48–53 (współautor: S. Mazur).
- [4b] *Über Konvergenzmengen von Folgen linearer Operationen*, *Studia Math.* 4 (1933), 54–65 (współautor: S. Mazur).

Rezultaty Mazura i Sternbacha cytują m.in.: S. Banach (1933), S. Banach i K. Kuratowski (1933), J. C. Oxtoby (1937), C. R. Adams i J. A. Clarkson (1939), V. Klee (1952, 1958, 1969), Z. Semadeni (1959), J. Kolomý (1969), W. Kołodziej (1971), B. J. Pettis (1975), T. Dobrowolski i H. Toruńczyk (1981), A. Jakimovski, W. Meyer-König i K. Zeller (1981), V. P. Fonf (1985, 1990), G. Köthe (1987, 1994), V. V. Mishkin (1990), R. Cauty i T. Dobrowolski (1993), L. Ding i S. Gao (2008).

Ponadto wspomniane są w książkach (zwłaszcza praca [4a]):

- S. Banach, *Teoria Operacji, Tom I. Operacje Liniowe*, Kasa im. Miąnowskiego, Warszawa 1931, str. 221.

³ W maju 1938 roku Henri Lebesgue (1875–1941) był przez tydzień w Polsce w związku z nadaniem mu tytułu doktora *honoris causa* przez Wydział Matematyczno-Przyrodniczy Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. Promotorem był Hugo Steinhaus, a przemówienie o pracach Lebesgue’a wygłosił Stefan Banach (patrz [22, str. 157]). Lebesgue wygłosił też dwa odczyty, jeden na temat konstrukcji geometrycznych (za pomocą linijki i cyrkla), a drugi poświęcony iterowanemu pierwiastkom kwadratowym. M. Kac napisał (patrz [6, str. 575]): *W 1938 roku, kiedy zagrożenie wojną wisiało już nad Polską i Steinhaus przewodniczył przyznaniu tytułu doktora honoris causa dla Henri Lebesgue’a, powiedział do mnie po ceremonii: „To nie będzie zły wynik pozostawiając za sobą Banacha jako pierwszego i Lebesgue’a jako ostatniego doktoranta”*. O promotorstwie Steinhausa pisaliśmy w [14, przypis 10].

- S. Banach, *Théorie des Opérations Linéaires*, Monografie Mat. 1, Warszawa 1932, str. 235.
- C. Bessaga, A. Pełczyński, *Selected Topics in Infinite-Dimensional Topology*, Monografie Mat. 58, PWN, Warszawa 1975, str. 267 i 283.
- C. Bessaga, A. Pełczyński, *Some aspects of the present theory of Banach spaces*, w: „Stefan Banach, Oeuvres”, Vol. II, PWN, Warszawa 1979, 221–302; str. 277.
- S. Rolewicz, *Metric Linear Spaces*, PWN, Warszawa 1984, str. 21.

Informacje o Sternbachu znajdujemy w opisach [2, str. 215; 16, str. 1640–1641; 22, str. 115, 224 i 317], DMP 2012, str. 362 oraz:

- (a) *Ludwik Sternbach*, autobiografia po ukraińsku z 29 XII 1939 roku (1 strona) oraz osobowa karta ewidencyjna (2 strony), Archiwum Uniwersytetu Lwowskiego (sygn. F 119, opis 1, nr 483).
- (b) Z. Pawlikowska-Brożek, *Sternbach Ludwik (1905–1942)*, SBMP 2003, 231–232;
- (c) M. Kłańska, *Herman Sternbach*, PSB, Tom 43, Warszawa–Kraków 2004–2005, 471–473 [o Ludwiku, str. 472].
- (d) P. Benesz i M. Kłańska, *Ludwik Sternbach*, w: *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950*, Bd. 13(2008), 231–232 [podana data urodzenia 15 maja 1905 roku jest niepoprawna – powinno być 15 grudnia 1905 roku].
- (e) *Listy L. Sternbacha do Z. Birnbauma z lat 1937–1939*, w: Zygmund William Birnbaum, Special Collections, University of Washington Libraries in Seattle (box/folder 3/29; date 1937–1939).

5. Mawrykij Sperling (24 III 1910 Stanisławów – ?). Ukończył sześć klas gimnazjum w Stanisławowie, a od 1926 roku zamieszkał we Lwowie i tutaj zdał maturę w 1928 roku. W 1932 roku uzyskał dyplom magistra w zakresie matematyki na UJK, a praca magisterska miała tytuł *Grupy ciągłe*. W latach 1934–36 był nauczycielem-praktykantem w VII gimnazjum lwowskim, by po zdaniu egzaminu nauczycielskiego w 1936 roku zostać nauczycielem w gimnazjum nr 26. Od 31 grudnia 1939 roku był asystentem u Banacha w Katedrze Analizy I. Dalszy jego los jest nieznany.

Opublikował dwie prace:

- [5a] *Two kinds of electricity*, Math. Gazette 23 (1939), nr 256, 373–375.
- [5b] *O pierścieniach, których każdy podpierścień jest ideałem* [*Rings, every subring of which is an ideal*], Mat. Sb., N.S. 17 (1945), nr 3, 371–384 (po rosyjsku) (praca wpłynęła do redakcji 12 VI 1941).

Rezultaty z pracy [5b] były cytowane przez następujących autorów:

- P. A. Freidman, *Letter to the Editors (with regard to an article by M. Shperling)*, Mat. Sb., N.S. 52 (1960), nr 3, 915–916 (po rosyjsku).

- F. Szász, *Die ringe, deren endlich erzeugbare echte Unterringe Hauptidealsideale sind*, Acta Math. Acad. Sci. Hungar. 13 (1962), 115–132.
- R. L. Kruse, *Rings in which all subrings are ideals. I*, Canad. J. Math. 20 (1968), 862–871.
- V. I. Andriyanov, *Periodic Hamiltonian rings*, Mat. Sb., N.S. 74 (1967), nr 2, 241–261 (po rosyjsku).

Informacje o Sperlingu znajdujemy tylko w:

- (a) Teka osobowa M. Sperling, w tym autobiografia po ukraińsku z dnia 29 XII 1939 roku (1 strona), Archiwum Uniwersytetu Lwowskiego (sygn. F 116, opis 1, nr 666).

6. Meier (Maks) Eidelheit⁴ (16 VII 1910 Janów – III 1943).

W 1923 roku ukończył szkołę powszechną we Lwowie, a w 1929 roku ukończył, egzaminem dojrzałości, V Gimnazjum im. Stanisława Żółkiewskiego we Lwowie. W latach 1929–1933 odbył studia matematyczne na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym UJK. 22 czerwca 1933 roku został magistrem filozofii w zakresie matematyki przedstawiając pracę *Teoria sumowalności*. W latach 1933–1939 utrzymywał się z prywatnych lekcji jako korepetytor. Od 1935 roku był członkiem Polskiego Towarzystwa Matematycznego. 14 maja 1938 roku został doktorem filozofii na UJK na podstawie rozprawy *O rozwiązywaniu równań liniowych o nieskończenie wielu niewiadomych*, której promotorem był Stefan Banach. W roku szkolnym 1938/1939 pracował bezpłatnie jako praktykant w IX Gimnazjum im. J. Kochanowskiego we Lwowie, a od 1 stycznia 1940 roku objął stanowisko docenta Katedry Analizy II, którą kierował Hugo Steinhaus, na Państwowym Uniwersytecie im. Iwana Franki we Lwowie. Z czasem przeniesiono go do Katedry Algebry Eustachego Żylińskiego. 21 marca 1941 roku Rada Naukowa Państwowego Uniwersytetu im. Iwana Franki we Lwowie stwierdziła, że uznaje stopień doktora nauk matematycznych i tytuł docenta Meiera Oziaszowicza Eidelheita.

Można stwierdzić, że Eidelheit odwiedzał *Kawiarnię Szkoeką* od czerwca 1938 roku do listopada 1940 roku, gdyż takie daty znajdujemy przy wpisach jego problemów i rozwiązań w *Księdze Szkoekiej*. W marcu 1943 roku został zamordowany przez hitlerowców.

Napisał trzynaście prac matematycznych, a ważne twierdzenia udowodnione w nich to: twierdzenie Eidelheita o oddzielaniu z 1936 roku, rezultaty dotyczące rozwiązań nieskończonych układów równań linio-

⁴ Banach napisał w zeznaniach Ajdelhajt. Eidelheit miał na imię „Meier”, lecz wielu matematyków, a wśród nich R. S. Ingarden, W. Orlicz i H. Steinhaus, którzy znali go osobiście, używało imienia „Maks”.

wych z 1936 roku, twierdzenie interpolacyjne Eidelheita z 1936 roku, twierdzenia Eidelheita w algebrach operatorowych z 1940 roku (jedyność normy zupełnej w $B(X)$), twierdzenie o izomorfizmie i lemat Eidelheita o ograniczoności) i twierdzenie o podalgebrach w $C(K)$ z 1940 roku.

Powyższe dane wraz z omówieniem dorobku naukowego zostały zawarte w (g) i w (h). Tam też znajduje się pełny spis jego prac oraz cytowania tych prac. Praca (e) podaje negatywne rozwiązanie problemu 188, postawionego 27 października 1940 roku w *Księdze Szkockiej* przez Eidelheita i była dedykowana jego pamięci w setną rocznicę urodzin (patrz [15, Problem 188.1, str. 261]).

Informacje o Eidelheicie znajdziemy w dokumentach lub opisach [2, str. 204; 3, str. 141, 158–159; 16, str. 1636] oraz

- (a) Teeka osobowa M. Eidelheit, w tym własnoręcznie napisany życiorys po polsku z 3 III 1938 roku (2 strony), Archiwum Obwodowe Lwowa (sygn. F 26, opis 4, spr. 668).
- (b) *Meier Eidelheit*, życiorys napisany po ukraińsku z 12 II 1940 roku (1 strona), Archiwum Uniwersytetu Lwowskiego (sygn. F 119, opis 1, nr 215).
- (c) Z. Pawlikowska-Brożek, *Eidelheit Meier (1910–1943)*, SBMP 2003, 53–54;
- (d) J. G. Prytuła, *Meier Eidelheit*, po ukraińsku w: <http://www.franko.lviv.ua/faculty/mechmat/history/meier.html>
- (e) L. Maligranda, V. Mykhaylyuk i A. Plichko, *On a problem of Eidelheit from The Scottish Book concerning absolutely continuous functions*, *J. Math. Anal. Appl.* 375 (2011), nr 2, 401–411.
- (f) *Eidelheit Meier (1910–1943)*, DMP 2012, 95–96.
- (g) L. Maligranda, *Meier (Maks) Eidelheit (1910–1943) – w setną rocznicę urodzin*, odczyt 26 V 2011 na XXV Konferencji Naukowej PTM z Historii Matematyki „Matematyka polska przełomu I połowy XX wieku”, 23–27 maja 2011, Będlewo (artykuł w przygotowaniu).
- (h) L. Maligranda, *Meier (Maks) Eidelheit (1910–1943)*, odczyt na konferencji *International Conference Dedicated to 120th Anniversary of Stefan Banach*, 17–21 September 2012, Lvov–Ukraine (artykuł w przygotowaniu).

7. Juda Kreisler (Krajsler, Kreizler) (12 X 1904 Tłumacz pow. Stanisławowski – ?). W 1923 roku ukończył II Gimnazjum w Stanisławowie i w 1927 roku fizykę na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym UJK. W 1928 roku zdał część naukową egzaminu nauczycielskiego. W latach 1929–31 odbył praktykę nauczycielską w III Państwowym Gimnazjum w Stanisławowie i w II Państwowym Gimnazjum we Lwowie. W czerwcu 1931 roku zdał część pedagogiczną egzaminu nauczycielskiego. Następnie, od marca 1932 roku do końca roku szkolnego 1932/33, był nauczycielem

w prywatnym gimnazjum w Dubnie. W lipcu 1932 roku został doktorem filozofii na podstawie pracy doktorskiej *O rozmieszczeniu kierunkowym fotoelektronów z warstwy M*, której promotorem był Stanisław Loria. Przez kolejne cztery lata – do 1937 roku – zajmował się fizyką teoretyczną, będąc asystentem na UJK. Od stycznia do września 1936 roku był pracownikiem naukowym w Towarzystwie Naftowym, gdzie jako geofizyk robił badania sejsmologiczne. W okresie 1937–39 ponownie pracował w szkole. W latach 1940–41 wrócił do życia akademickiego jako docent w Katedrze Fizyki Teoretycznej Uniwersytetu im. Iwana Franki we Lwowie, której kierownikiem był W. Rubinowicz. Jego dalszy los pozostaje nieznany.

Opublikował cztery prace z fizyki:

- [7a] *Über die Verteilung der Photoelektronen der M-Schale wasserstoffähnlicher Atome*, Acta Phys. Polon. 2 (1933), 7–22.
- [7b] *Sztucznie wzbudzona promieniotwórczość*, Mathesis Polska 9 (1934), nr 5–6, 82–87.
- [7c] *Die Übergangswahrscheinlichkeiten im zweifach angeregten Heliumatom*, Acta Phys. Polon. 4 (1935), nr 1–2, 151–161.
- [7d] *Zur Theorie der Zertrümmerung von Deuteronen durch Deuteronen*, Acta Phys. Polon. 6 (1937), nr 4, 327–334.

Praca [7c] była cytowana przez: A. T. Kianga, S. T. Ma i T.-Y. Wu (1936), F. P. Bundy’ego (1937), T.-Y. Wu (1944) oraz B. H. Bransdena i A. Dalgarnota (1953).

Dokumenty dotyczące Kreislera znaleźliśmy w:

- (a) Teka osobowa J. Kreisler, w tym własnoręcznie napisany życiorys po polsku z 1933 roku (2 strony) i ocena dysertacji doktorskiej z 17IV 1932 (2 strony), Archiwum Obwodowe Lwowa (sygn. F 26, opis 5, spr. 745).
- (b) *Juda Kreisler*, życiorys napisany po ukraińsku (1 strona), Archiwum Uniwersytetu Lwowskiego (sygn. F 119, opis 1, nr 92).

8. Józef Pepis (6 VII 1910 Tarnopol – VIII 1941 Lwów). Od czwartego roku życia wychowywał się bez ojca, a jego matka opiekowała się jeszcze dwojgiem dzieci. Szkołę średnią ukończył w 1928 roku w Tarnopolu. W latach 1928–1933 studiował matematykę na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym UJK i zakończył studia pracą magisterską *Teoria niezmienników*. Miał trudności ze znalezieniem pracy, nawet w szkole, dlatego też w latach 1930–1939 był urzędnikiem oraz utrzymywał się z korepetycji i cały czas zajmował się logiką. Od 1934 roku należał do Polskiego Towarzystwa Matematycznego. 24 czerwca 1938 roku obronił na UJK pracę doktorską *O zagadnieniu rozstrzygalności w zakresie węższego*

rachunku funkcyjnego (opublikowaną w [8c]), której promotorem był Eustachy Żyliński, a recenzentami S. Banach oraz L. Chwistek. W roku szkolnym 1938/39 odbył bezpłatną praktykę w jednym z warszawskich liceów.

Od 31 grudnia 1939 roku był docentem w Katedrze Rachunku Prawdopodobieństwa na Uniwersytecie im. Iwana Franki we Lwowie kierowanej przez M. Zaryckiego, a następnie został przeniesiony do Katedry Geometrii prowadzonej przez S. Mazura, gdzie wykładał geometrię wykreślną. 20 kwietnia 1940 roku akademicy S. Sobolew i P. Aleksandrow napisali opinię o pracach Osipa (Józefa) Aronowicza Pepisa:

O. A. Pepis napisał około dziesięciu prac z logiki matematycznej, które świadczą o nim jako o już dobrze uformowanym uczonym. Prace te są częściowo opublikowane w poważnych czasopismach, a część jest w formie maszynopisów. Według nas należy mu przyznać stopień naukowy kandydata nauk fizyczno-matematycznych i tytuł naukowy docenta.

21 marca 1941 roku Rada Naukowa Uniwersytetu postąpiła zgodnie z sugestiami recenzentów, a VAK ZSRR zatwierdziła tę decyzję 10 maja 1941 roku. Pepis został zamordowany przez Gestapo we Lwowie w sierpniu 1941 roku.

Pepis rozróżnił trzy równoważne wersje problemu rozstrzygalności i we wszystkich pracach skupił się na jednej z nich (istnienie modelu) w odniesieniu do rachunku predykatów pierwszego rzędu. Nie akceptował tzw. tezy Churcha (nazywanej także hipotezą Churcha–Turinga) o tym, że każda funkcja obliczalna jest rekurencyjnie obliczalna. Nie podzielał poglądu, że funkcje rekurencyjne obejmują wszystkie metody efektywne. W dorobku J. Pepisa znajdujemy cztery prace z logiki matematycznej (gdyż [8b] to streszczenie [8c]), należące do klasyki teorii rozstrzygalności oraz jedną z równań funkcyjnych:

- [8a] *Beiträge zur Reduktionstheorie des logischen Entscheidungsproblems*, Acta Sci. Math. Szeged 8 (1936), nr 1, 7–41.
- [8b] *O zagadnieniu rozstrzygalności w zakresie węższego rachunku funkcyjnego I*, Sprawozdanie Tow. Naukowego we Lwowie 16 (1936), nr 2, 194–196.
- [8c] *O zagadnieniu rozstrzygalności w zakresie węższego rachunku funkcyjnego*, Arch. Tow. Nauk. Lwów III 7 (1937), z. 8, 445–616 (1–172).
- [8d] *Ein Verfahren der mathematischen Logik*, J. Symbolic Logic 3 (1938), 61–76.
- [8e] *Untersuchungen über das Entscheidungsproblem der mathematischen Logik*, Fund. Math. 30 (1938), 257–348.
- [8f] *Sur une famille d'ensembles plans et les solutions de l'équation fonctionnelle $F(x, z) = F(x, y) \cdot F(y, z)$ pour $0 \leq x \leq y \leq z$. Application*

à la théorie générale des intérêts, Rocznik Pol. Tow. Mat. (Annales Soc. Polon. Math.) 17 (1938), 113–114 (odczyt wygłoszony w Krakowie 30 VI 1938).

Ponadto sześć kolejnych prac zostało przesłanych lub przygotowanych do druku, ale prawdopodobnie ze względu na trwającą wojnę nie zostały one opublikowane:

- [8g] *Über einen Gödelschen Reduktionssatz der logischen Entscheidungen theorie*, praca przedstawiona Warszawskiemu Towarzystwu Naukowemu.
- [8h] *Einige Bemerkungen zur intuitionistischen Mathematik*, praca przesłana prof. Heytingowi do czasopisma *Compositio Math.*⁵
- [8i] *Grundzüge einer allgemeinen Zinsenrechnungstheorie*, Warszawa, manuskrypt gotowy do druku.
- [8j] *On general recursive functions with an application to the Entscheidungsproblem*, praca przesłana prof. Heytingowi do czasopisma *Compositio Math.*
- [8k] *Ein neuer Reduktionssatz des Entscheidungsproblems als Resultat einer nähern Analysierung einer Turingschen Arbeit*, wysłana do *J. Symbolic Logic*.
- [8l] *Über eine durch einen kombinatorischen Satz bestimmte zahltheoretische Funktion, deren Berechenbarkeit der Lösung des allgemeinen Entscheidungsproblems äquivalent ist*, praca przygotowana do druku.

Prace [8d] i [8e] cytowane są w *Google Scholar* odpowiednio dwadzieścia i pięć razy. Pierwsza z nich zawiera tzw. *prefiksy Pepisa*, tj. układy kwantyfikatorów na początku formuł zapewniające rozstrzygalność danego wyrażenia.

Informacje o Pepisie znajdujemy w książce [2, str. 211], DMP 2012, str. 282, w pracy [20, str. 142] oraz w następujących dokumentach lub opisach:

- (a) *Józef Pepis*, własnoręcznie napisany życiorys po ukraińsku z 1940 roku (1 strona), spis prac naukowych (1 strona) oraz opina o pracach naukowych Osipa (Józefa) Aronowicza Pepisa z 20 IV 1940 roku (1 strona), Archiwum Uniwersytetu Lwowskiego (sygn. F 119, opis 1, nr 145).
- (b) J. G. Prytuła, *Józef Pepis*, <http://www.franko.lviv.ua/faculty/mechmat/history/pepis.html>, po ukraińsku.
- (c) A. Olszewski, *Teza Churcha. Kontekst historyczno-filozoficzny*, Monografie Centrum Kopernika, Kraków 2009 (2.7. Józef Pepis, str. 155–156).

Omówienie czterech najważniejszych prac J. Pepisa z zakresu logiki matematycznej znajdujemy w:

⁵ Arend Heyting (1898–1980), holenderski matematyk i logik, profesor Uniwersytetu w Amsterdamie. Twórca podstaw logiki intuicjonistycznej. Recenzował w *Zentralblatt für Mathematik* dwie prace Pepisa [8a] i [8d].

- (d) A. Mostowski, *List oraz notatka z 11 IV 1948 roku o pracach Pepisa wraz ze spisem prac*, Biblioteka IMPAN w Warszawie, sygn. AMP751.
- (e) R. Murawski, *Contributions of Polish logicians to decidability theory*, *Modern Logic* 6 (1996), nr 1, 37–66 (o pracach Pepisa, str. 56–59); przedruk w: *Essays in the Philosophy and History of Logic and Mathematics*, R. Murawski (red.), Rodopi, Amsterdam–New York 2010, str. 227–229.

9. Marceli Stark⁶ (19 IX 1908 Lwów – 4 V 1974 Warszawa).

Informacje o Starku znaleźć można w książce [2, str. 214] i artykule [13, str. 194 i 196] oraz w:

- (a) *Marceli Stark*, własnoręcznie napisany życiorys po 1955 roku, 1 strona (kserokopia w posiadaniu autorów).
- (b) *Marceli Stark (September 19, 1908–May 4, 1974)*, *Acta Arith.* 26 (1974/75), nr 1, i–ii.
- (c) *Marceli Stark (September 19, 1908–May 4, 1974)*, *Studia Math.* 51 (1974), nr 2, i–ii.
- (d) *Pamiętnik Marcelego Starka*, *Więź* 18 (1975), nr 3, 50–69.
- (e) *Marceli Stark (1908–1974)*, *Wiad. Mat.* 21 (1979), nr 2, 101–113.
- (f) S. Kolankowski, *Marceli Stark (1908–1974)*, SBMP 2003, 227–228.
- (g) S. T. Sroka, *Stark Marceli (1908–1974)*, PSB 42 (2003–2004), 299–300.
- (h) J. J. O’Connor and E. F. Robertson, *Marceli Stark*, March 2011, The MacTutor biography, dostępne pod adresem: <http://www-history.mcs.st-andrews.ac.uk/Mathematicians/Stark.html>
- (i) *Stark Marceli (1908–1974)*, DMP 2012, 355–356.

10. Menachem (Maniek) Wojdysławski (16 XII 1918 Łódź – 1942 lub 1943). Syn Zewa Dowa Wojdysławskiego i Ewy z Cytterów. Do 1927 roku mieszkał na wsi u krewnych, gdyż ojciec był bez pracy. Uczył się w domu, a w latach 1927–1936 uczęszczał do II Gimnazjum Żydowskiego w Łodzi, kończąc je maturą z odznaczeniem w 1936 roku. W tym samym roku rozpoczął studia na Uniwersytecie Warszawskim i już w czerwcu 1939 roku uzyskał tytuł magistra matematyki na UW (będąc dopiero na trzecim roku studiów). Już w tak młodym wieku posiadał zauważalny dorobek naukowy. Był nadzieją polskiej topologii. Na opłaty zarabiał korepetycjami. Żonaty, małżeństwo było bezdzietne. Żoną była Rifka Rosensztrauch urodzona 21 IX 1919 roku w Krakowie, która w 1938 roku ukończyła z odznaczeniem Gimnazjum im. Elizy Orzeszkowej w Łodzi i w roku akademickim 1938/39 studiowała na Uniwersytecie Warszawskim język niemiecki i angielski. Po zajęciu przez Armię Czerwoną Ukrainy Zachodniej przedostała się z mężem do Lwowa, gdzie mieszkali na ul. Zyblikiewicza 45/6.

⁶ Banach w zeznaniach napisał Sztark.

Juliusz Schauder

Stanisław Saks

Herman Auerbach

Ludwik Sternbach

Meier Eidelheit

Marcell Stark

Od stycznia 1940 roku Wojdysławski pracował jako asystent na Uniwersytecie Lwowskim w Katedrze Geometrii kierowanej przez S. Mazura i był jego doktorantem. Praca [10e] była pewnie częścią przygotowywanego doktoratu. Według J. Mioduszewskiego zachowała się (nieopublikowana) notatka Z. Zahorskiego z zapisem „M. Wojdysławski (...) prawdopodobnie zamordowany (...) podczas likwidacji getta w Częstochowie, gdzie przebywał ostatnio” (patrz [3, str. 150]). J. Mioduszewski napisał ponadto w (d) na stronie 149:

Nie jest pewne, czy notatki wojenne Menachema Wojdysławskiego znajdujące się w Archiwum Żydowskim w Warszawie są pióra Menachema Wojdysławskiego – matematyka. Badała je Zofia Młodkowska, która napotykać na trudności przypisania notatek Menachemowi-matematykowi, przyjęła możliwość istnienia Menachema Wojdysławskiego-niematematyka.

Wojdysławski opublikował cztery prace z topologii. Badał w nich hiperprzestrzeń 2^X , tj. przestrzeń wszystkich niepustych podzbiorów zwartych ustalonego kontinuum metrycznego X . W [10a] pokazał, że jeśli X jest kontinuum lokalnie spójnym, to 2^X jest lokalnie ściągalna i ściągalna w sobie, a w [10b] uogólnił to twierdzenie dowodząc, że X jest lokalnie spójna wtedy i tylko wtedy, gdy 2^X jest AR (retraktem absolutnym). Jego pytanie, czy hiperprzestrzeń 2^I , gdzie I jest odcinkiem, jest homeomorficzna z kostką Hilberta, okazało się trudne i zostało rozstrzygnięte pozytywnie dopiero w 1972 roku w pracy R. Schorego i J. E. Westa *2^I is homeomorphic to the Hilbert cube*. W pracy [10d] znalazł pewne warunki spłaszczalności kontinuuów lokalnie spójnych. Jego opublikowane prace to:

- [10a] *Sur la contractilité des hyperespaces de continus localement connexes*, Fund. Math. 30 (1938), 247–252.
- [10b] *Rétractes absolus et hyperespaces des continus*, Fund. Math. 32 (1939), 184–192.
- [10c] *Sur les rétractes par déformation des coupures de la surface sphérique*, Studia Math. 9 (1940), 166–180.
- [10d] *Niekotoryje priloženja odnowo kryteria dla towo czto by kontinuum byl płaskim*, Mat. Sb., N. Ser. 18 (1946), 29–40 (praca wpłynęła do redakcji 2 VIII 1941).

Ponadto Wojdysławski wymienił w (a) jako prace oddane do oceny lub w przygotowaniu do Mat. Sbornika:

- [10e] *O nakładaniu zbiorów*, zdana do oceny kierownika katedry.
- [10f] *Sur le type d'homotopie d'ensembles plans localement connexes*.
- [10g] *Sur la situation d'ensembles 0-dimensionnels dans l'espace euclidien $\mathbb{R}_3$* .
- [10h] *Produits cartesiens dans l'espace $\mathbb{R}_3$* .

Opublikowane rezultaty Wojdysławskiego cytowane są w następujących książkach:

- K. Kuratowski, *Topology II*, Monografie Matematyczne 21, PWN, Warszawa–Wrocław 1950 (Wojdysławski, str. 260);
- S. T. Hu, *Homotopy Theory*, Academic Press, New York and London 1959; tłumaczenie rosyjskie Mir, Moskwa 1964 (twierdzenie Wojdysławskiego, str. 43);
- S. T. Hu, *Theory of Retracts*, Wayne State University Press, Detroit 1965 (Eilenberg–Wojdysławski theorem, str. 81);
- K. Borsuk, *Theory of Retracts*, Monografie Matematyczne 44, PWN, Warszawa 1967 (Wojdysławski, str. 79, 215, 216);
- C. Bessaga and A. Pełczyński, *Selected Topics in Infinite-Dimensional Topology*, Monografie Mat. 58, PWN, Warszawa 1975 (Wojdysławski, str. 48, 49);
- S. B. Nadler, *Hyperspaces of Sets. A text with research questions*, Marcel Dekker, New York–Basel 1978 (Wojdysławski, str. 134–137, 270, 535, 656, 688);
- R. Engelking i K. Sieklucki, *Geometria i topologia, Cz. 2, Topologia*, Biblioteka Matematyczna 54, PWN, Warszawa 1980 (Wojdysławski, str. 262, 264);
- R. Duda, *Wprowadzenie do topologii, Cz. 1, Topologia ogólna*, Biblioteka Matematyczna 61, PWN, Warszawa 1986 (zagadnienie Wojdysławskiego, str. 269);
- J. J. Charatonik, *History of continuum theory*, w: Handbook of the History of General Topology, Vol. 2 (San Antonio, TX, 1993), Hist. Topol. 2, Kluwer, Dordrecht 1998, 703–786 [rezultaty Wojdysławskiego na str. 751, 752];
- D. Repovš i P. S. Semenov, *Continuous Selections of Multivalued Mappings*, Kluwer, Dordrecht 1998 (C. 5.4. Parametric versions of Ważewski–Vietoris–Wojdysławski theorem);
- S. Mardešić i J. Segal, *History of shape theory and its application to general topology*, w: Handbook of the History of General Topology, Vol. 3. Hist. Topol., Kluwer, Dordrecht 2001, 1145–1177 (rezultaty Wojdysławskiego na str. 1157);
- J. V. Mill, *The Infinite-Dimensional Topology of Function Spaces*, North-Holland, Amsterdam 2002 (Wojdysławski, str. 579, 588)

oraz m.in. w pracach: J. L. Kelley (1942), S. T. Hu (1948, 1951), J. Dugundji (1951), W. Strother (1955), L. F. Foulis (1957), H. D. Smith (1961), R. Duda (1964), V. J. Mancuso (1967), C. J. R. Borges (1968), N. Gray (1968), K. Borsuk (1970), R. Schori i J. E. West (1972, 1974, 1975), U. Tashmetov (1974), R. M. Schori (1976), J. T. Goodykoontz, Jr. (1977, 1984), S. B. Nadler, Jr. (1977), D. G. Paulowich (1977), J. van Mill (1978), R. Schori (1977), D. W. Curtis i R. M. Schori (1978),

P. Mankiewicz (1983), H. Toruńczyk i J. West (1983), D. W. Curtis (1979, 1985, 1986), V. V. Fedorchuk (1981, 1984, 1986), J. Jaworowski (1981), G. M. Nepomnyashchii (1981), H. J. Schmidt (1981), T. Nishiura i C. J. Rhee (1982, 1983), C. Dorsett (1984), C. J. Rhee (1985), A. Illanes (1987), N. L. Koval (1987), H. Kato (1988), K. Hur, S. W. Lee, P.-K. Lim i C. J. Rhee (1992), A. Szymanski (1992), B.-L. Guo i K. Sakai (1995), N. B. Brodskii (1999), H. Hur, J. R. Moon i C. J. Rhee (1999), S. Antonyan (2001, 2003), S. Macias (2001), J. J. Charatonik i W. J. Charatonik (2002), M. Kurihara, K. Sakai i M. Yaguchi (2005), Z. Yang (2005), A. Gabard (2006), T. Banakh i R. Voytsitski (2007).

Krótkie informacje o Wojdysławskim znaleźliśmy w opracowaniach [2, str. 216; 3, str. 150] oraz w:

- (a) *Menachem Wolfowicz Wojdysławski*, życiorys po ukraińsku z 2 X 1940 roku (1 strona) oraz spis prac naukowych (1 strona), Archiwum Uniwersytetu Lwowskiego (sygn. F 119, opis 1, nr 1441).
- (b) S. Domoradzki, *Wojdysławski Menachem (1918–1942)*, SBMP 2003, 260.
- (c) *Wojdysławski Menachem (1918–1942)*, DMP 2012, 406–407.

Wzmiankę znajdujemy też w pracy

- (d) J. Mioduszewski, *Warszawskie seminarium z topologii 1929–1939*, w: „Sławne Dzieła Matematyczne i Rocznice”, XVIII Ogólnopolska Szkoła Historii Matematyki Białystok–Supraśl, 31 maj–4 czerwiec 2004, Wyższa Szkoła Matematyki i Informatyki Użytkowej w Białymstoku, Białystok 2005, 137–151 (Menachem Wojdysławski, str. 149).

11. Antoni Raabe (2 V 1915 Warszawa – 7 IX 1942 Auschwitz). W latach 1924–1932 uczęszczał do gimnazjum w Warszawie, a w okresie 1932–1938 studiował na Uniwersytecie Warszawskim (przez dwa lata matematykę, a od 1933 roku fizykę). Naukę ukończył z dyplomem magistra fizyki. W latach 1938–1939 był wolontariuszem w Zakładzie Fizyki Teoretycznej Uniwersytetu Jagiellońskiego. Przez pół roku pracował z Myronem Mathissonem (1897–1940), a później z Janem Weysenhoffem (1889–1972). Od 1 stycznia 1940 roku był laborantem, a następnie asystentem w Katedrze Mechaniki Uniwersytetu Lwowskiego (u J. P. Schaudera) i nadal współpracował z Weysenhoffem, który przebywał we Lwowie do wiosny 1941 roku. Latem obaj wrócili do Krakowa i kontynuowali współpracę nad teorią relatywistycznej cząstki spinowej, będącą kontynuacją prac Mathissona i Weysenhoffa. Niestety, latem 1942 roku Raabe został aresztowany i wywieziony do obozu koncentracyjnego w Auschwitz, gdzie wkrótce został zamordowany. Po wojnie

ukazały się trzy jego wspólne prace z Weyssenhoffem, dotyczące zagadnień relatywistycznej cząstki spinowej oraz fluidu spinowego.

- [11a] *Relativistic dynamics of spin-fluids and spin-particles*, Nature 157 (1946), nr 3997, 766–767 (współautor: J. Weyssenhoff).
- [11b] *Relativistic dynamics of spin-fluids and spin-particles*, Acta Phys. Polonica 9 (1947), 7–18 (współautor: J. Weyssenhoff).
- [11c] *Relativistic dynamics of spin-particles moving with the velocity of light*, Acta Phys. Polonica 9 (1947), 19–25 (współautor: J. Weyssenhoff).

Rezultaty tych prac, zwłaszcza [11b], były cytowane m.in. przez następujących autorów: F. Halbwachs (1956), D. Bohm i J.-P. Vigiér (1958), F. Halbwachs w książce z 1960 roku, P. Nyborg (1962), W. Adamowicz i A. Trautman (1975), J. R. Ellis (1975), B. Kuchowicz (1976), N. Cufaro Petroni i J.-P. Vigiér (1979), A. Garuccio i J.-P. Vigiér (1981), M. Heller, M. Szydłowski i A. Woszczyzna (1986), Yu. N. Obukhov i V. A. Korotkii (1987), O. V. Babourova (1989), M. J. D. Assad, C. Romero (1992), V. A. Korotkii i Yu. N. Obukhov (1993), C. Doran, A. Lasenby, A. Challinor, S. Gull (1997), R. Gaida, V. Tretyak i Yu. Yaremko (1998), A. Lasenby, C. Doran i S. Gull (1998), I. B. Pestov (2000), M. W. Walser i C. H. Keitel (2001), H. J. Herrmann, G. Ruckner, W. Muschik i H.-H. v. Borzeszkowski (2002), R. Ya. Matsyuk (2002), H.-H. v. Borzeszkowski, T. Chrobok i H.-J. Treder (2003), D. H. Delphenich (2003), D. Hestenes (2003), P. A. Horváthy (2003), O. V. Babourova, A. S. Vshivtsev, V. P. Myasnikov i B. N. Frolov (2004), C. Duval i P. A. Horvathy (2004), H. Balasin, C. G. Böhmer i D. Grumiller (2005), G. B. Malykin (2006), A. N. Tarakanov (2007), D. Puetzfeld i Y. N. Obukhov (2007, 2009), G. De Berredo-Peixoto i E. A. De Freitas (2009) oraz N. J. Popławski (2011).

Informacje o Raabem znajdujemy w:

- (a) Teka osobowa A. Raabe, w tym autobiografia po polsku i po rosyjsku z 29 XII 1939 roku (2 strony), Archiwum Uniwersytetu Lwowskiego (sygn. F 119, opis 1, nr 560).

12. Bruno Winawer (17 III 1883 Warszawa – 11 IV 1944 Opole Lubelskie). Właściwe imię: Bernard. Miał wiele pseudonimów, m.in. Bruwer i Bruwin. Polski komediopisarz, prozaik, felietonista, z wykształcenia fizyk, a z zamiłowania fizyk i matematyk. Syn Dawida Winawera i Rozalii z Moszkowskich. W 1901 roku ukończył gimnazjum Wojciecha Górskiego w Warszawie i wstąpił na Politechnikę Warszawską. W 1905 roku z powodu strajku studenckiego w Warszawie zamknięto Uniwersytet i Politechnikę. Udał się więc do Szwecji, gdzie pracował kilka miesięcy

jako robotnik praktykant w zakładach metalowych. Z powodu choroby płuc opuścił Szwecję i udał się do Serbii, gdzie jego brat był lekarzem.

Od maja 1906 roku zamieszkał w Heidelbergu, gdzie studiował fizykę na uniwersytecie. W 1909 roku doktoryzował się z fizyki pod kierunkiem Philippa Lenarda⁷ na podstawie pracy *Badania dielektryczne, w szczególności w luminoforach alkalicznych* (patrz [12b]). Przez ponad dziesięć lat był pracownikiem naukowym uniwersytetów w Amsterdamie (1909–1911), Frankfurcie nad Menem (1912–1914) oraz Politechniki Warszawskiej (IV 1916 – I 1921). Na uniwersytecie w Amsterdamie był asystentem laureata nagrody Nobla Pietera Zeemana,⁸ z którym napisał wiele wspólnych prac. Był też w kontakcie naukowym z wielkim chemikiem angielskim, odkrywcą helu i argonu, Ramsayem,⁹ do którego jeździł do Anglii.

Od 1901 roku interesował się twórczością literacką, a w latach dwudziestych zrezygnował z pracy naukowej i został pisarzem. Rozpoczął ożywioną działalność w zakresie popularyzacji najnowszych osiągnięć nauki publikując felietony na łamach *Kuriera Polskiego* (1920–25), *Głosu Polskiego* (1922–23), *Wiadomości Literackich* (1924, 1927, 1930–32, 1937–39), *Głosu Prawdy* (1926–28), *Nowego Kuriera Polskiego* (1926), *7 Dni* (1929–31), *Światowida* (1931–33), *Świata* (1933–35), *Kuriera Porannego* (1934–37) oraz *Filmu* (1937–39).

Pisał szkice popularyzatorskie z fizyki, na przykład zbiory: *Cichy alarm* (1924), *Boczna antena* (1924), *Literaturę trzeba przewietrzyć* (1935), *Ziemia w malignie* (1937). Podobna tematyka występuje w je-

⁷ Philipp Lenard (1862–1947), fizyk urodzony w Bratysławie (wtedy Austro-Węgry), ale w swej postawie skrajnie proniemiecki. Profesor uniwersytetów we Wrocławiu, Kolonii i Heidelbergu. Laureat nagrody Nobla w dziedzinie fizyki z 1905 roku za pracę nad promieniowaniem katodowym. Znany był ze swych antysemitowskich i faszystowskich poglądów. Propagował pojęcie aryjskiej fizyki niemieckiej. W 1936 roku wydał czterotomowy podręcznik *Deutsche Physik* (fizyka niemiecka), w którym zwalczał stworzone przez Alberta Einsteina teorię względności i mechanikę kwantową jako naukę żydowską.

⁸ Pieter Zeeman (1865–1943), fizyk holenderski, profesor uniwersytetu w Amsterdamie. Laureat nagrody Nobla w dziedzinie fizyki z 1902 roku za tzw. zjawisko Zeemana (rozszczepienie obserwowanych linii spektralnych na składowe, gdy próbka emitująca promieniowanie zostaje umieszczona w polu magnetycznym), co po raz pierwszy zaobserwował w 1896 roku, a teoretycznie wyjaśnił H. Lorentz (1853–1928) i razem ze swoim studentem podzielił nagrodę Nobla.

⁹ Sir William Ramsay (1852–1916), chemik i fizyk angielski, profesor uniwersytetu w Bristolu i Londynie. Odkrył argon w 1894 roku, hel w 1895 roku, krypton, ksenon i neon w 1898 roku. Laureat nagrody Nobla w dziedzinie chemii z 1904 roku za badanie gęstości większości gazów i odkrycie argonu.

go komediach społeczno-obyczajowych, m.in.: *Roztwór profesora Pytla* (1920), *Księga Hioba* (1921), *Obrona Keysowej* (1930), *R. H. Inżynier* (1932), *Ryk byłego lwa* (1936). Tworzył powieści łączące elementy utopii społecznych i fantastyki naukowej, na przykład *Doktor Przybram* (1924), gdzie pokazywał, jak bardzo naukowcy, ogarnięci pasją wiedzy, oddalają się od problemów zwykłych ludzi. Podobny charakter ma *Dług honorowy* (1929).

Wybory felietonów Winawera ukazywały się przed wojną w wydaniach książkowych (szesnastce zbiorów w latach 1921–1939). Większość tych tekstów dotyczyła nauki współczesnej, w tym techniki raketowej i podróży kosmicznych. Pisał o samolotach (i samochodach) raketowych, o podróżach na Księżyc i Marsa. W 1928 roku napisał: (...) *technika buduje statki kosmiczne, kładzie podwaliny astronautyki i kto wie, może w razie straszliwego kataklizmu zdoła nas przenieść kiedyś, na inne lepsze światy.*

W 1926 roku *Wiadomości Literackie* opublikowały informacje na temat, jak się uczyli współcześni pisarze polscy. Winawer odpisał (patrz *Wiad. Lit.* 3 (1926), nr 2):

Wiem, że to wstyd, ale trudno: byłem zawsze jednym z najlepszych uczniów w szkole średniej. Zgłupiałem dopiero znacznie później, dzięki pracy literackiej. W owych odległych czasach interesowały mnie szachy, podróże do bieguna, zagadnienia matematyczne. Fizyka, nawet w tej śmiesznej, skażonej formie, w jakiej się przedostała do podręczników, zajmowała mnie bardzo. I dziś jeszcze nie rozumiem, dlaczego ludzie głowią się nad krzyżówkami, rebusami, tworzą kluby szaradzystów, a piękne, dowcipne prace dawnych matematyków i geometrów uważają za piłę drewnianą.

W okresie 1939–1941 był asystentem w Katedrze Fizyki Eksperymentalnej na Uniwersytecie Lwowskim pod kierunkiem Stanisława Lorii (1883–1958). J. Kreczmar wspominał Winawera w (c):

Zetknąłem się z nim bliżej we Lwowie po klęsce wrześniowej. Jak wielu odartych ze wszystkiego uchodźców – osiedlił się tu i zmienił zawód. Powrócił do zajęć młodości, pracował jako adiunkt czy asystent w instytucie fizycznym. Nie cieszył się z tego powrotu.

– *Niech pan powie! czy to inteligentne zajęcie, wstawać o siódmej rano i tłoczyć się w tramwaju, żeby tłumaczyć komuś wahadło!*

Był zgnębiony sytuacją polityczną, oderwaniem od przyjaciół – wytracony z trybu zajęć, do którego nawykł.

W latach 1941–1942 przebywał w getcie warszawskim, a po ucieczce w 1942 roku znalazł się na Lubelszczyźnie, gdzie ukrywał się pod przybranym nazwiskiem Edward Lasocki. Od jesieni 1942 roku pracował

w firmie budowlanej w Hrubieszowie jako urzędnik biurowy, potem we wsi Bohorodyca w księgowości, a od zimy tegoż roku na budowie w okolicy Opolu Lubelskiego. Aresztowano go na skutek denuncjacji. Świadkowie tego dramatycznego zdarzenia wspominają, że jeden z funkcjonariuszy popychając Winawera i śmiejąc się powiedział, że „z tego to niewiele w Majdanku mydła wytopią”. „Żart” ów aresztowany skwitował, zwracając się do osób obecnych przy wpychaniu go na ciężarówkę:

Jak słyszycie jadę na mydło! Nie gniewajcie się na mnie, moi drodzy, gdy wrócę i... nie będę się pienił!

Wywieziono go do obozu zagłady w Treblince, skąd udało mu się jednak wydostać. Później pracował jako dozorca przy robotach drogowych nad Wisłą. Zmarł na gruźlicę w szpitalu w Opolu Lubelskim i został pochowany na tamtejszym cmentarzu katolickim przy ulicy Józefowskiej. Niestety, grób Winawera został zlikwidowany pod koniec lat sześćdziesiątych i obecnie na tym miejscu znajdują się inne groby.

Zacytujmy trzy aforyzmy Winawera (patrz (b), str. 4; (e), str. 20; (f), str. 231):

- *Każdy ma swój własny punkt widzenia, ale nie każdy coś widzi.*
- *Arystokracja nasza posiada wiele przymiotów, szkoda że nieuleczalnych.*
- *Kapitalizm można uzasadnić mnóstwem racji z wyjątkiem jednej – racji bytu.*

W latach 1960–1972 przyznawana była przez redakcję *Kuriera Polskiego*, przy udziale Naczelnej Organizacji Technicznej i Polskiego Radia, nagroda im. B. Winawera za prace popularyzatorskie z zakresu nauk matematyczno-przyrodniczych i techniki.

Twórczość literacką Winawera zebrała Maria Kotowska-Kachel (patrz pozycja (i) poniżej). My podajemy dorobek Winawera z fizyki obejmujący piętnaście prac naukowych (w tym siedem wspólnych z Zeemanem):

- [12a] *Recueil de dosages à l'usage des candidats au certificat d'études physiques chimiques et naturelles*, A. Maloine, Paris 1905, 71 stron.
- [12b] *Dieletrische Untersuchungen, insbesondere an Erdalkaliphosphoren*, Dissertation, Hörning, Heidelberg 1909, 40 stron.
- [12c-e] *The magnetic separation of absorption lines in connection with sun-spot spectra*, Proc. Royal Acad. Sci. Amsterdam 12 (1909), 584–596; 2nd part 13 (1910), 35–44; 3rd part 13 (1910), 162–171 (współautor: P. Zeeman).
- [12f] *Die magnetische Aufspaltung von Absorptionslinien im Zusammenhange mit dem Spektrum der Sonnenflecken*, Physik. Zs. Leipzig 11 (1910), nr 13, 553–560, nr 15, 657–662, nr 20, 880–886 (współautor: P. Zeeman).

- [12g] *The magnetic separation of absorption lines in connection with sun-spot spectra*, *Astrophys. J.* 32 (1910), nr 5, 329–362 (współautor: P. Zeeman).
- [12h] *Die magnetische Aufspaltung von Absorptionslinien im Zusammenhange mit dem Spektrum der Sonnenflecken: (zweite Mitteilung). Magnetische splittings der absorptielijnen in verband met het spectrum der zonnevlecken: (tweede mededeeling)*, Hirzel, Leipzig 1910, 6 stron (współautorzy: P. Zeeman, M. Iklé).
- [12i] *La décomposition magnétique des raies d'absorption et son rapport avec le spectre des taches solaires*, *Archives Neerland. Sci. Exactes et Naturelles* (2) 15 (1911), 453–487 (współautor: P. Zeeman).
- [12j] *Zjawisko Zeemana w świetle badań nowych*, *Dodatek 6 do Wiad. Mat.* 15 (1911), 133–142.
- [12k] *O rurkach bezelektrodowych*, *Wiad. Mat.* 16 (1912), 177–184.
- [12l] *Die elektrodenlose Ringentladung*, *Ann. d. Physik* 42 (1913), nr 13, 585–613 (współautor: R. Wachsmuth).
- [12m] *Gleitfunken-Beobachtung an Röntgenröhren*, *Physik. Zs. Leipzig* 15 (1914), nr 20/21, 895–897 (współautor: F. Pfeiffer).
- [12n] *Absorption der sehr harten X-Strahlen*, *Physik. Zs. Leipzig* 15 (1914), nr 22, 942–946.
- [12o] *Energiemessungen an Röntgenstrahlen*, *Physik. Zs. Leipzig* 16 (1915), nr 13/14, 258–264 (współautor: St. Sachs).
- [12p] *Über günstige Entladungsform der Röntgenapparate*, *Physik. Zs. Leipzig* 16 (1915), nr 21, 391–395.

Rezultaty Zeemana i Winawera cytowane były na przykład w następujących książkach:

- R. W. Wood, *Physical Optics*, McMillan, New York 1911 (Zeeman i Winawer, str. 516).
- A. S. King, *The Influence of a Magnetic Field upon the Spark Spectra of Iron and Titanium*, Washington 1912 (Zeeman i Winawer, str. 5, 66).
- P. Zeeman, *Researches in Magneto-Optics, with Special Reference to the Magnetic Resolution of Spectrum Lines*, McMillan, London 1913 (Zeeman i Winawer, str. 137, 141, 142, 145, 150, 163, 193, 210, 214, 219).

Informacje o Winawerze znajdujemy w:

- (a) *Bruno Bernard Winawer*, w: S. Łoza, „Czy wiesz kto to jest?”, Warszawa 1938, 803.
- (b) K. Wroczyński, *Bruno Winawer. Wspomnienie pośmiertne*, *Kurier Literacki* 2 (1946), nr 13 z 14 stycznia 1946, str. 4.
- (c) J. Kreczmar, *Wspomnienia o Brunonie Winawerze*, *Scena i Widownia Warszawska* 3 (1948), nr 6, 10–11.
- (d) J. Brodzki, *Bruno Winawer, naukowiec, komediopisarz i... radiotelegrafista*, *Problemy* 8 (1952), nr 2, 113–116.
- (e) K. Wroczyński, *Fizyk, a wyraża się... wspomnienie o Brunonie Winawerze*, *Świat* 4 (1954), nr 21, 20–21.

- (f) K. Wroczyński, *Bruno Winawer*, w: K. Wroczyński, „Pół wieku wspomnień teatralnych”, Czytelnik, Warszawa 1957, 228–242.
- (g) *Winawer Bruno (1883–1944)*, w: „Słownik Współczesnych Pisarzy Polskich”, Tom III r-ż, F. Korzeniewska (red.), PWN, Warszawa 1964, 486–492.
- (h) E. Wysińska, *Uczony, marzyciel i pechowiec*, Dialog 9 (1964), nr 4, 129–134.
- (i) M. Kotowska-Kachel, *Bruno Winawer (1882–1944)*, w: „Współcześni Polscy Pisarze i Badacze Literatury, Słownik Biobibliograficzny”, J. Czachowska (red.) i A. Szałagan, Tom IX W-Z, WSiP, Warszawa 1996, 142–145.
- (j) *Bruno Winawer*, w: „Literatura Polska XX wieku. Przewodnik encyklopedyczny”, PWN, Warszawa 2000, str. 297.
- (k) M. Fuks, *Bruno Bernard Winawer*, w: „Żydzi w Polsce. Dzieje i kultura, Leksykon”, J. Tomaszewski i A. Żbikowski (red.), Wyd. Cyklady, Warszawa 2001, 524.
- (l) G. Branny, *Bruno Winawer's the book of Job: Conrad's translation*, The Conradian, Journal of the Joseph Conrad Society 27 (2002), nr 1, 1–23.
- (m) M. Skorek, *Śladami Winawera*, Opolanin 3 (199)/2009, 18–19.
- (n) *Bruno Winawer*, Wikipedia: http://pl.wikipedia.org/w/index.php?title=Bruno_Winawer&oldid=36036296

13. Maurycy Mosler (9 III 1906 Stanisławów – 1941?). W 1924 roku ukończył I Gimnazjum w Stanisławowie, a w latach 1924–1930 studiował na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie i został magistrem matematyki. W okresie 1931–1933 był nauczycielem matematyki w II Gimnazjum im. Marszałka J. Piłsudskiego w Stanisławowie. W 1933 roku zdał egzamin uprawniający do nauczania matematyki i fizyki. Od 1934 roku do października 1939 roku udzielał prywatnych lekcji dla uczniów gimnazjów i studentów politechniki. Mieszkając od 1936 roku we Lwowie, uczestniczył w seminariach z matematyki i fizyki teoretycznej. Od października 1939 roku pracował w żydowskim gimnazjum w Stanisławowie, a w styczniu 1940 roku został asystentem w Katedrze Mechaniki Uniwersytetu Lwowskiego (u J. P. Schaudera) i prowadził ćwiczenia z mechaniki teoretycznej w latach 1939/40 i 1940/41. Na konferencji naukowej we Lwowie (29 I – 3 II 1941) wygłosił 30 stycznia 1941 roku odczyt *O twierdzeniu S. Bernsteina*. W materiałach konferencyjnych występuje jako M. Mosler, choć bywają miejsca, gdzie pisane jest asystent J. Mosler (patrz [2, str. 154; 19, str. 24]). Steinhaus stwierdza z kolei, że „S. Mosler, docent mate-

matyki Uniwersytetu Lwowskiego w latach 1940–1941, zaginał” (patrz [22, str. 287]).

Informacje o Moslerze znajdujemy tylko w:

- (a) Teka osobowa M. Moslera, w tym autobiografia po ukraińsku (1 strona), Archiwum Uniwersytetu Lwowskiego (sygn. F 119, opis 1, nr 536).

14. Stanisław Leon Ruziewicz¹⁰ (29 VIII 1889 Podstaje k. Kołomyi – 12 VII 1941 Lwów). Krótkie informacje o Ruziewiczzu można znaleźć w opracowaniach [1, str. 242; 2, str. 212; 7, str. 31, 33–34; 21, str. 402; 23, str. 258], a szersze w opisach:

- (a) *Stanisław Ruziewicz*,teczka osobowa w Archiwum Akt Nowych w Warszawie, MWRiOP, sygn. 2/14/0/5435.
- (b) W. Sierpiński, *Stanisław Ruziewicz (1889–1941)*, Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, t. 31–38 (1938–1945), PWN, Warszawa 1954, 244–245.
- (c) A. Wachułka, *Życie i działalność naukowa Stanisława Ruziewicza (1889–1941)*, Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 27 (1982), nr 3/4, 683–689 (fotografia i spis publikacji).
- (d) *Stanisław Leon Ruziewicz*, w: A. Śródka i P. Szczawiński, „Biogramy Uczonych Polskich, Część III: Nauki Ścisłe”, Ośrodek Informacji Naukowej PAN, Wrocław 1986, 323–325.
- (e) S. M. Brzozowski, *Ruziewicz Stanisław Leon (1889–1941)*, PSB 33 (1991–1992), 269–271.
- (f) *Stanisław Ruziewicz (1889–1941)*, w: „Politechnika Lwowska 1844–1945”, Wyd. Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 1993, str. 509.
- (g) *Stanisław Leon Ruziewicz*, w: A. Śródka, „Uczni Polscy XIX–XX Stulecia, Tom III M-R”, PWN, Warszawa 1998, 602–603.
- (h) Z. Pawlikowska-Brożek, *Ruziewicz Stanisław (1889–1941)*, SBMP 2003, 207–208.
- (i) J. Mioduszeński, *Stanisław Ruziewicz (1889–1941) po przeszło stu latach*, w: „Matematyka Abelowa”, XVII Ogólnopolska Szkoła z Historii Matematyki, Nowy Sącz, 9–13 VI 2003, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, Nowy Sącz 2004, 126–136.
- (j) W. Więśław, *Listy Wacława Sierpińskiego do Stanisława Ruziewicza*, Wiad. Mat. 40 (2004), 139–167.
- (k) M. Przeniosło, *Stanisław Leon Ruziewicz (1889–1941), matematyk, profesor Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie*, Wrocławskie Studia Wschodnie 12 (2008), 163–178.
- (l) *Stanisław Ruziewicz*, w: http://pl.wikipedia.org/w/index.php?title=Stanisław_Ruziewicz&oldid=35111230
- (m) *Stanisław Ruziewicz w świetle dokumentów*, Antiq. Math. 3 (2009), 213–221.

¹⁰ Banach w protokołach zeznań napisał Róziewicz Stanisław.

- (n) S. Domoradzki, *The growth of mathematical culture in the Lvov area in the autonomy period (1870–1920)*, Matyfyzpres, Prague 2011 (2.4. Mathematical studies of Stanisław Ruziewicz, strony 105–110).
- (o) *Ruziewicz Stanisław Leon (1889–1941)*, DMP 2012, 320–321.

15. Kazimierz Franciszek Vetulani¹¹ (2 I 1889 Sanok – 4 VII 1941 Lwów) był synem Romana (1849–1906) i Matyldy Pisz (1861–1891) oraz przyrodnim bratem Zygmunta, Tadeusza, Adama, Marii i Elżbiety. Dał się poznać jako świetny inżynier i teoretyk budownictwa. W 1907 roku zdał maturę z odznaczeniem w Gimnazjum nr 2 im. Królowej Zofii w Sanoku. Na świadectwie maturalnym z 15 czerwca 1907 roku miał z matematyki i języka polskiego stopień celujący ze stwierdzeniem o szczególnym zamiłowaniu do przedmiotów. Studiował na Politechnice Lwowskiej od 1907 do 1913 roku oraz w roku akademickim 1917/18, ale stopień akademicki inżyniera dróg i mostów na Wydziale Inżynierii Lądowej i Wodnej PL uzyskał dopiero w kwietniu 1935 roku. Przeszkodą w ukończeniu studiów była służba wojskowa oraz wojny (I wojna światowa – lata 1914–1918, i wojna polsko-rosyjska – lata 1919–1920). Dopiero po zakończeniu wojen i dłuższej praktyce zawodowej uzyskał ten stopień. Utrzymywał się z korepetycji i pisania prac dyplomowych.

Przed I wojną światową odbywał podróże naukowo-techniczne do Włoch, Austrii, Czech i Niemiec, gdzie zwiedzał budowy wielkich przegród dolin, wielkich mostów, bulwarów i regulacje rzek. W pierwszym półroczu 1914 roku wykładał na kursach oficerskich Polskich Drużyn Strzeleckich w Wiedniu minerstwo i wysadzanie mostów oraz kolei w powietrze. W 1918 roku budował pociągi pancerne w Nowym Sączu i Przemysłu oraz jeździł do oblężonego Lwowa. Uzyskał odznaczenie „Orląta”. Po wojnie pracował w firmie budowlanej.

Mieszkając w Krakowie nawiązał kontakt z profesorami Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz został członkiem Polskiego Towarzystwa Matematycznego. Dzięki uprzejmości matematyków mógł korzystać z cennych zbiorów Instytutu Matematycznego.

Po pokoju ryskim z marca 1921 roku, jako kapitan saperów kolejowych, wykładał w Wyższej Szkole Technicznej Wojsk Kolejowych oraz na kursach oficerów zawodowych i rezerwowych w Krakowie. W roku akademickim 1921/22 wykładał mechanikę ogólną i techniczną na Akademii Górniczej w Krakowie. Następnie pracował jako doradca techniczny szeregu większych firm, przedsiębiorstw oraz instytucji rządowych i sa-

¹¹ Banach napisał Vetulani Franciszek lub Kazimierz.

morządowych oraz klientów prywatnych. Ogłosił też drukiem szereg prac naukowych.

W 1935 roku został też doktorem nauk technicznych na Politechnice Lwowskiej (doktorat został nadany 25 stycznia 1936 roku). Praca doktorska miała tytuł *O strugach cieczy* (opublikowana w [15q]), a promotorem był Wojciech Rubinowicz (1889–1974). Ponieważ Kazimierz był ekscentryczny i nie chciał zdawać egzaminu doktorskiego „przed głupszymi od siebie”, to – jak mówi jedna z anegdot – trzech profesorów zabrano go na przechadzkę po parku i wynik tej rozmowy uznali równocześnie za zdany egzamin doktorski.

W roku 1937 otrzymał stypendium Funduszu Kultury Narodowej i odbył podróż naukową do Niemiec, Belgii, Anglii i Francji, gdzie zapoznał się z nowoczesną organizacją nauczania mechaniki, z laboratoriami oraz z zastosowaniem mechaniki w dziedzinie budowy kolei, z badaniem drgań mostów kolejowych i drgań gruntu budowlanego.

Od 1 września 1938 roku został zastępcą profesora Katedry Mechaniki Ogólnej na Wydziale Inżynierii Lądowej i Wodnej Politechniki Lwowskiej, gdzie wykładał mechanikę ogólną, wytrzymałość materiałów i hydromechanikę. Na posiedzeniu Komisji dla obsady Katedry Mechaniki Ogólnej w dniu 18 marca 1938 roku dziekan Adam Kuryło (1889–1980) oświadczył, że

działalność naukowa Dra Vetulaniego jest tak poważna, iż Dr Vetulani zasługuje w zupełności na to, aby mianować go od razu profesorem zwyczajnym, zwłaszcza także z uwagi na jego wiek.

W tym samym roku Politechnika Lwowska wystąpiła z wnioskiem do Ministerstwa WRiOP o przedstawienie Vetulaniego Prezydentowi RP do nominacji na profesora zwyczajnego mechaniki ogólnej na Wydziale Inżynierii Lądowej i Wodnej.

W czerwcu 1939 roku Rada Wydziału Inżynierii Lądowej i Wodnej PL przyjęła jednomyślnie rozprawę habilitacyjną *Rozważania w związku z wyboczeniem poziomym toru kolejowego na podłożu płaskim, sztywnym i szorstkim* (składały się na nią trzy prace [15s], [15u] i [15w]). Wykład habilitacyjny *Metody mechaniki ogólnej a problemy mechaniki technicznej* odbył się 17 czerwca 1939 roku i Rada Wydziału wystąpiła do Ministra o zatwierdzenie wniosku dotyczącego prawa wykładania z zakresu mechaniki ogólnej i technicznej. 3 lipca 1939 roku minister W. Świątosławski zatwierdził uchwałę Rady.

W latach 1924–1939 Vetulani był członkiem PTM, w którego dokumentach (do roku 1938) odnotowano następujący adres: Kraków,

ul. Smoleńsk 14. Wiadomo też, że we Lwowie zamieszkiwał przy ul. Ober-tyńskiej 31, na drugim piętrze.

Janusz Vetulani w (f) tak napisał o swoim krewnym i początkach lata 1941 roku:

Profesor Kazimierz Vetulani był ceniony i lubiany przez studentów trzech wyznań i narodowości zamieszkujących ówczesny Lwów. Dlatego zapewne został na czas ostrzeżony przez ukraińskich studentów, by przez parę dni najbliższych unikał okolicy swojego mieszkania i nie nocował w nim. Byłem obecny jak w czasie odwiedzin u nas (a bywał dwa razy w tygodniu) pokpiwał sobie z tych ostrzeżeń, przechwalał się swoimi znajomościami wśród uczonych niemieckich i był przeświadczony o nietykalności swojej osoby.

Zginął w grupie profesorów lwowskich zamordowanych przez Niemców na Wzgórzach Wuleckich w nocy z 3 na 4 lipca 1941 roku. Jego aresztowanie opisała Lidia Szargułowa (patrz (b), str. 313):

Otóż owej nocy zbudziło nas bardzo silne łomotanie i walenie w bramę oraz okrzyki w języku niemieckim! (...) Dał się słyszeć tupot butów na schodach, słyszeliśmy głośnie głosy na II piętrze, łomotanie w drzwi mieszkania, które zajmował prof. Vetulani, potem zaś tupot butów w mieszkaniu. Za chwilę, (stałam z matką przy drzwiach i zaglądałam przez lufcik) schodzili na dół po schodach gestapowcy i prof. Vetulani, którego sylwetkę można było rozpoznać w ciemności, Profesor pogwizdywał cicho i lekceważąco, tego nie zapomnę nigdy!

Vetulani jest autorem wykładów:

- [15] K. F. Vetulani, *Mechanika ogólna i techniczna, Cz. I. Rachunek punktów materialnych i wektorów swobodnych*, wykłady w Akademii Górniczej w Krakowie w roku 1921–22, MWRiOP 1922, 330 stron.

Napisał też ponad piętnaście prac technicznych oraz cztery prace matematyczne (użyjemy skrótów: CT – Czasopismo Techniczne, PT – Przegląd Techniczny):

- [15a] *Wyznaczanie natężeń normalnych w łukach płaskich*, CT 29 (1911), nr 21, 277–279; nr 22, 292–293; nr 23, 306–308 i 31(1913), nr 10, 114.
[15b] *Obliczanie naprężeń normalnych w przekrojach żelbetonowych, pod wpływem kurczenia się betonu*, PT 61 (1923), nr 34, 336–337.
[15c] *Obliczanie pracy istot żywych*, w: Naukowa Organizacja Pracy, Pierwszy Zjazd Polski 1924, Warszawa 1925, 155–157.
[15d] *W sprawie pracy Fr. Szelągowskiego*, PT 66 (1928), nr 14, 295–296.
[15e] *Konstrukcja wykreślna największego momentu zginającego w zagadnieniu wytrzymałościowym podłużnic skrzydeł samolotu. Przyczyńki do artykułu Prof. M. T. Hubera*, PT 69 (1930), nr 11, 264.

- [15f] Tłumaczenie z włoskiego na polski odczytu T. Levi-Civity *O wysiłku dynamicznym ustrojów sprężystych*, wygłoszonego 24IV 1928 w Wiedniu, PT 69 (1930), nr 16, 349–354 i nr 19, 398–404; nr 7, 107–114.
- [15g] *W sprawie wyboczenia*, CT 48 (1930), nr 13, 233–241; nr 14, 252–256; nr 20, 370–371; 49(1931), nr 4, 65–67.
- [15h] *Wartość siły podłużnej podczas powstawania wyboczenia*, PT 70 (1931), nr 13, 257–258.
- [15i] *Orzeczenie techniczne o użyteczności kamienia z Mogielnicy dla celów komunikacyjno-budowlanych*, Zarząd Dóbr i Kamieniołomów w Mogielnicy koło Trembowli, Województwo Tarnopolskie, Warszawa 1931, 15 str.
- [15j] *Una contribución á la cuestión del esfuerzo elástico de dos cuerpos*, Revista de Ciencias, Lima 34 (1932), nr 397/405, 101–102.
- [15k] *O zastosowaniu pewnego przedstawienia geometrycznego do biometrii i statystyki*, Roczniki Nauk Rolniczych i Leśnych 28 (1932), 389–400.
- [15l-n] *Wzór przybliżony dla projektowania nakładek belki blaszanej; Przykład ustroju kratowego dopuszczającego układ nieokreślonych sił wewnętrznych; Przedstawienie zmiany naprężeń skrajnych podczas powstawania wyboczenia*, w: „Księga pamiątkowa ku uczczeniu zasług doktora honoris causa profesora Maksymiljana Thuliego”, Lwów 1932, 285–286, 287–293, 295–301.
- [15o] *The values of archyp found erroneous in Keiichi Hayashi tables*, Cracow 1932, hektogram.¹²
- [15p] Tłumaczenie z włoskiego na polski artykułu T. Levi-Civity *Sui getti liquidi*, Rend. Sem. Mat. e Fis. di Milano 5 (1931), nr 1, 154–173”, CT 51(1933), nr 5, 64–69; nr 6, 83–84; nr 7, 107–114 i dodanie przypisków w nr. 6, 84–89.
- [15q] *Sui getti liquidi* [O strugach cieczy], Rend. Sem. Mat. e Fis. di Milano 7 (1933), 223–266.
- [15r] *Über Anwendung einer geometrischen Darstellung auf Biometrie und Statistik*, Matematica, Cluj 9 (1935), 284–293 [jest to niemiecka wersja artykułu 15k, a praca była przedstawiona na Drugim Kongresie Matematyków Rumuńskich, który odbył się w dniach 5–9 maja 1932 roku w Turnu-Severin].
- [15s] *Rozważania w związku z wyboczeniem poziomym toru kolejowego na podłożu płaskim, sztywnym i szorstkim*, CT 55 (1937), nr 2, 17–21.
- [15t] *O pewnym przedstawieniu parametrycznym związanym z ogólnym równaniem 4-go stopnia*, referowane 4 III 1937 na posiedz. naukowym PTM

¹² Pracy tej nie widzieliśmy i nie wiemy, czy została opublikowana, ale wiemy o niej ze spisu prac Vetulaniego w (a). Odnotujmy jednak, że praca ta dotyczy książki K. Hayashi, *Sieben- und mehrstellige Tafeln der Kreis- und Hyperbelfunktionen und deren Produkte sowie der Gammafunktion, nebst einem Anhang: Interpolations- und sonstige Formeln*, Springer, Berlin 1926, a błędy w tabelach zauważył i opublikował już J. W. Campbell w Bull. Amer. Math. Soc. 34 (1928), no. 4, 528–530.

w Krakowie, *Annales Soc. Polon. Math.* 16 (1937), 213–214 (Kraków 1938).

- [15u] *Wybrzuszenie nieprzerwanego toru kolejowego traktowane zgrubsza jako zjawisko quasi-statyczne (Hypoteza „B”)*, CT 56 (1938), nr 1, 5–10.
- [15v] *Przyczynek do Coulomb’owskiej teorii naporu ziemi*, CT 56 (1938), nr 4, 46–53; nr 5, 65–71.
- [15w] *Wybrzuszenie pionowe toru kolejowego ściskanego podłużnie traktowane elementarnie z grubsza (hipoteza „A”)*, w: „Księga jubileuszowa dla uczczenia zasług naukowych Prof. dr inż. M. T. Hubera z okazji 50-lecia pracy naukowej”, Gdańsk-Politechnika 1950, 401–430.¹³

Ponadto Vetulani napisał kilka prac z zakresu teorii skal muzycznych: *Circular models of music scales* (Kraków 1932, litografia), *Sistema delle scale a 7-tte toni* (Cracovia 1931, wydanie fotograficzne), *Wstęp do rozprawy o problemie skal* (manuskrypt), *On problems of music scales* (manuskrypt w Bibl. Nationale Paris).

Vetulani wykazywał też wielkie zrozumienie dla problemów technicznych, pisząc prace dotyczące praktycznych zagadnień inżynierskich. Świadczą o tym na przykład jego orzeczenie w sprawie przyczyny pęknięć, odsunięcia się i przechylenia się skrzydła równoległego przyczółka mostowego na rzece Dłubni linii kolejowej Kraków–Miechów, oraz wydane drukiem orzeczenie techniczne o użyteczności kamienia z Mogielnicy dla celów komunikacyjno-budowlanych [15i] (wyszczególnione na przykład w Bibliografii *Kalendarza Przeglądu Budowlanego*, 1938, tom I, str. 78), jak też odczyt w sprawie fundacji czwartego mostu na Wiśle, wygłoszony w Towarzystwie Technicznym w Krakowie.

Informacje o Vetulanim znajdują się w:

- (a) *Kazimierz Franciszek Vetulani*,teczka osobowa w Archiwum Akt Nowych w Warszawie, MWRiOP, 90 stron, sygn. 2/14/0/6366.
- (b) Z. Albert, *Każń profesorów lwowskich, lipiec 1941*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1989 (w tym: relacja Lidii Szargułowej z 22 października 1971 roku o aresztowaniu profesora Kazimierza Vetulaniego w lipcu 1941 roku, str. 313–314; Kazimierz Vetulani (1889–1941), str. 365).

¹³ Praca została złożona w 1938 roku, kiedy to powstał Komitet uczczenia zasług naukowych profesora Maksymiliana Tytusa Hubera (1872–1950), by wydać księgę pamiątkową w czterdziestolecie działalności naukowej. Z powodu wojny sprawa została zawieszona, a rękopisy tekstów jego kolegów i uczniów przechowywał we Lwowie profesor Włodzimierz Burzyński (1900–1970). Dziesięć lat później idea wydania Księgi powróciła, ale już z okazji pięćdziesięciolecia pracy naukowej Hubera. Prace przechowane przez Burzyńskiego zostały uzupełnione nowymi i wydane w 1950 roku przez Politechnikę Gdańską.

- (c) *Kazimierz Franciszek Vetulani*, w: Z. Popławski, Wykaz pracowników naukowych Politechniki Lwowskiej w latach 1844–1945, Kraków 1994, str. 196.
- (d) Z. Popławski, *Dzieje Politechniki Lwowskiej 1844–1945*, Ossolineum, Wrocław 2002 (Kazimierz Vetulani, str. 251, 253 i 320).
- (e) *Kazimierz Vetulani*, w: http://pl.wikipedia.org/w/index.php?title=Kazimierz_Vetulani&oldid=35294962
- (f) Notatka 2 stronicowa Janusza Vetulaniego dotycząca Kazimierza Vetulaniego z 3 VII 1997, przekazana przez Zygmunta Vetulaniego pierwszemu z autorów w dniu 29 VII 2011.

16. Kazimierz Tadeusz Kolbuszewski, nazwisko pierwotne Kobzaj (27 I 1884 Przemyśl – 20 II 1943 Majdanek k. Lublina). Syn Antoniego Kobzaja. W 1902 roku ukończył Gimnazjum Św. Anny w Krakowie. Studiował filologię germańską i klasyczną na Uniwersytecie Jagiellońskim, a następnie także filologię polską na UJK, gdzie w 1909 roku uzyskał doktorat. W latach 1909–1913 odbył studia uzupełniające w Berlinie, Dreźnie, Wrocławiu, Lipsku, Zurychu i Paryżu, będąc w latach 1906–1922 nauczycielem w gimnazjach w Stryju oraz we Lwowie. W 1921 roku habilitował się na UJK na podstawie pracy [16a]. W następnym roku został profesorem nadzwyczajnym i objął Katedrę Historii Literatury Polskiej na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie. W roku akademickim 1922/23 pełnił funkcję prodziekana, a potem do 1926 roku dziekana Wydziału Humanistycznego. W 1929 roku został mianowany profesorem zwyczajnym.

W 1933 roku wrócił do Lwowa, gdzie kierował Katedrą Historii Literatury Polskiej. W roku akademickim 1935/36 został dziekanem, a w 1936/37 prodziekanem Wydziału Humanistycznego. W latach 1937–1939 był redaktorem *Pamiętnika Literackiego*. Ponadto był członkiem przybranym Towarzystwa Naukowego we Lwowie, Towarzystwa Przyjaciół Nauk we Lwowie i członkiem Miejskiej Komisji Teatralnej we Lwowie.

W latach okupacji radzieckiej Lwowa otrzymał Katedrę Języka i Literatury Niemieckiej na Uniwersytecie im. Iwana Franki. W czasie okupacji niemieckiej brał udział w tajnym nauczaniu. 17 września 1942 roku został aresztowany przez Gestapo za ukrywanie jednej ze swoich żydowskich studentek, a według innego źródła – za udzielenie pomocy medycznej swojej żydowskiej gospodyni. 1 lutego 1943 roku został przewieziony do obozu koncentracyjnego na Majdanku i 20 lutego 1943 roku zmarł po torturach wskutek zapalenia płuc.

Kolbuszewski ogłosił ok. trzydziestu większych prac z dziedziny historii literatury i historii. Ważnymi pracami Kolbuszewskiego są:

- [16a] *Postyllografia XVI i XVII wieku*, PAU, Kraków 1921, 284 str.
- [16b] *Z dziejów krytyki literackiej w czasopiśmie emigracyjnych (1836–1848)*, Wilno 1924, 50 str.

oraz rozprawy i studia w książkach zbiorowych i czasopiśmie.

Informacje o Kolbuszewskim można znaleźć w:

- (a) *Kazimierz Kolbuszewski*,teczka osobowa w Archiwum Akt Nowych w Warszawie, MWRiOP, sygn. 2/14/0/3438.
- (b) *Kazimierz Kolbuszewski*, w: S. Łoza, „Czy wiesz kto to jest?”, Warszawa 1938, 350–351.
- (c) W. Hahn, *Kazimierz Kolbuszewski*, *Pamiętnik Literacki* 36 (1946), 188–192.
- (d) *Kolbuszewski Kazimierz Tadeusz (1884–1943)*, w: „Słownik Współczesnych Pisarzy Polskich”, Tom II j-p, E. Korzeniewska (red.), PWN, Warszawa 1964, 145–147.
- (e) M. Piszczkowski, *Kolbuszewski Kazimierz Tadeusz*, *PSB* 13 (1967–1968), 306–307.
- (f) J. Czachowska, *Kazimierz Tadeusz Kolbuszewski*, w: „Współcześni Polscy Pisarze i Badacze Literatury, Słownik Biobibliograficzny”, J. Czachowska i A. Szałagan (red.), Tom IV K, WSiP, Warszawa 1996, 179–180.
- (g) J. Draus, *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie 1918–1946. Portret kresowej uczelni*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2006, str. 242.
- (h) *Kazimierz Kolbuszewski*, w: http://pl.wikipedia.org/w/index.php?title=Kazimierz_Kolbuszewski&oldid=28014663

17. Miron Zarycki¹⁴ (21 V 1889 Mogilnica Stara w województwie tarnopolskim – 19 VIII 1961 Lwów). Syn księdza greckokatolickiego Onufrego (1863–1917) i Zofii ze Słoniewskich (1869–1956). Brat Romana (prawnika, urodzonego w 1892 roku, który w 1944 roku wyemigrował; zmarł w Toronto) i Rodiona (inżyniera, ur. w 1899 roku, który w 1944 roku wyemigrował do Australii i następnie do USA; zmarł w Chicago). Miron Zarycki uczęszczał do gimnazjów w Brzeżanach, Tarnopolu i Przemyślu, kończąc to ostatnie z odznaczeniem w 1907 roku. Studia rozpoczął na uniwersytecie w Wiedniu, ale po roku przeniósł się do Lwowa i znalazł się pod wpływem Sierpińskiego (1908–1910). Uczęszczał również na seminarium matematyczne J. Puzyny (1856–1919) oraz na wykłady

¹⁴ Podwójne imię Miron Mikołaj jest rzadko używane, a nazwisko bywa pisane na wiele sposobów, jak na przykład: Zarickii, Zarić'kiŭ, Zarickij, Zarits'kii, Zaritsky, Zaryckij, Zaryć'kij, Zarycky, Zaryćki, Zaryćkij, Zaryćkyj, Zaryski, Zarytsky, Zaryts'kyi, Zarzycki.

z filozofii K. Twardowskiego (1866–1938). W 1912 roku miał ukończone cztery semestry na Uniwersytecie Lwowskim, a w 1913 roku zdał egzamin na nauczyciela matematyki i fizyki. W tym samym roku poślubił też Włodimirję Zafijowską (1892–1986). Pracował jako nauczyciel gimnazjalny w Kołomyi i Tarnopolu.

W 1925 roku, za radą Steinhausa, przeniósł się do Lwowa i w roku szkolnym 1925/26 był jeszcze przez trzy trymestry studentem Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. Do 1939 roku pracował w gimnazjach, m.in. w latach 1934–1939 uczył w II Gimnazjum im. Karola Szajnochy, a jednym z jego uczniów był Stanisław Lem (1921–2006), o czym wspomina on w swojej książce (patrz [10, str. 107–108]):

Matematyki uczył profesor Zarycki, jedna z bardziej niezwykłych postaci ciała pedagogicznego, Ukrainiec, którego córka była wmieszana w sprawę zamachu na ministra Pierackiego. (...) Baliśmy się go okropnie, ja także, matematyka zawsze bowiem była moją piętą achillesową. Nasz matematyk poczynił sobie z nami w sposób dosyć niezwykajny, albowiem miewał fantazję. Czasem nagradzał za dobrą odpowiedź w ten sposób, że kazał wyróżnionemu opuścić klasę i spacerować sobie po mieście; to znów zaczynał lekcję od tego, że wyrwanych z ławek uczniów rozsyłał pod rozmaite adresy, ażeby mu pozalataliwali to i owo. Było to wyróżnieniem, bo wszak w sposób wyjątkowo bezpieczny wyłączało z kręgu niebezpieczeństw czających się przy zapaskudzonej kredą tablicy. (...) Zadawał czasem jakieś specjalnie trudne pytanie całej klasie, ofiarując temu, kto odpowie dobrze, papierosa. (...) Zarycki był groźny, bo zagadkowy – nie umieliśmy nigdy zorientować się, kiedy żartuje, a kiedy czegoś żąda serio.

W okresie 1926–1939 był członkiem Polskiego Towarzystwa Matematycznego i w 1927 roku uczestniczył w I Zjeździe Matematyków Polskich we Lwowie przedstawiając odczyt *Koherencje i adherencje Cantora*. 24 marca 1927 roku został wybrany członkiem rzeczywistym Towarzystwa Naukowego im. Tarasa Szewczenki. 25 lutego 1928 roku na 259 regularnym spotkaniu Amerykańskiego Towarzystwa Matematycznego na Uniwersytecie Columbia w Nowym Jorku była prezentowana praca *General properties of Cantorian coherences* (patrz Bull. Amer. Math. Soc. 34(1928), str. 262) opublikowana jako [17b].¹⁵ Dnia 13 maja 1929 roku złożył, a 24 października 1930 roku obronił na UJK pracę doktorską *O niektórych podstawowych pojęciach topologii (zbiór punktów zewnętrznych, wewnątrz, brzeg, brzeg właściwy i koherencja)*, napisaną pod

¹⁵ Pracę Zaryckiego przedstawił Dunham Jackson (1888–1946) – znany z nierówności Jacksona w teorii aproksymacji.

kierunkiem Stanisława Ruziewicza. Kuratowski w 1922 roku wprowadził pojęcie domknięcia zbioru, przy pomocy którego definiował topologię, Zarycki zaś w swojej pracy badał analogiczne układy aksjomatów dla niektórych innych podstawowych pojęć topologii, mianowicie dla pojęć: zbioru punktów zewnętrznych, wewnętrznych, brzegu i brzegu właściwego. Udowodnił równoważność tych układów z układem Kuratowskiego.

Zarycki uczestniczył w Pierwszym Wszechzwiązkowym Kongresie Matematyków w Charkowie (24–29 czerwca 1930 roku), o czym opowiadał na posiedzeniu Towarzystwa Matematycznego we Lwowie w dniu 29 listopada 1930 roku. W 1930 roku został też członkiem Niemieckiego Towarzystwa Matematycznego.

Córka Mirona, Kateryna Zarycka (1914–1986), była członkinią Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów i została skazana w 1936 roku przez sąd w Warszawie na osiem lat więzienia za pomoc w zamachu na ministra Bronisława Pierackiego (1895–1934), a po apelacji wyrok zmniejszono do czterech lat. Sąd we Lwowie skazał ją, w innej sprawie, na kolejne lata, co ostatecznie po apelacji połączono i kara wyniosła cztery lata i sześć miesięcy, licząc od daty aresztowania 8 listopada 1934 roku. Uwolniona w maju 1939 roku podjęła działalność podziemną i w marcu 1940 roku została aresztowana przez NKWD razem z mężem (za mąż wyszła 5 listopada 1939 roku). 2 września 1940 roku urodziła w więzieniu syna Bohdana. W maju 1941 roku Miron Zarycki zabrał wnuka z więzienia. Kateryna w czerwcu 1941 roku uciekła z więzienia we Lwowie. Ponownie aresztowana w 1947 roku spędziła 25 lat w gułagu.

Zarycki od 1939 roku kierował Katedrą Rachunku Prawdopodobieństwa na Uniwersytecie im. Iwana Franki we Lwowie, a w 1940 roku został pracownikiem naukowym Instytutu Matematyki Oddziału Lwowskiego Ukraińskiej Akademii Nauk. W latach 1939–1941 był prodziekanem (dziekanem był Banach), a w latach 1944–1947 dziekanem Wydziału Fizyczno-Matematycznego (pracował na Uniwersytecie do 1961 roku). W 1940 i 1941 roku miał odczyty na konferencjach w Kijowie (XII 1940) i Tbilisi (III 1941).¹⁶ W dniach 30 I – 1 II 1941 odbyła się we Lwowie I Sesja Naukowa Lwowskiego Uniwersytetu Państwowego im. Iwana Franki i Zarycki wygłosił jeden z pięciu wykładów plenarnych – *Leninowska analiza podstaw statystyki*. Od wiosny 1942 roku do wiosny 1944 roku

¹⁶ W artykule [14, str. 54] pisaliśmy o pobycie Banacha w Tbilisi w marcu 1941 roku. Okazuje się, że Banach i Zarycki byli w dniach 15–20 marca 1941 roku z wizytą na Uniwersytecie w Tbilisi, by podpisać umowę o współpracy między uniwersytetami we Lwowie i w Tbilisi. Zostało to szczegółowo opisane w artykule [24].

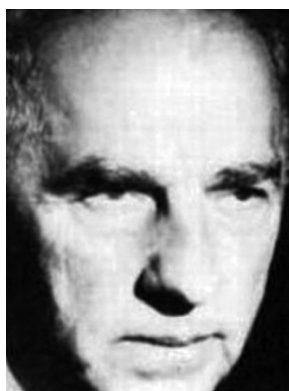
Bruno Winawer

Stanisław Ruziewicz

Kazimierz Vetulani

Kazimierz Kolbuszewski

Miron Zarycki

był kierownikiem matematyki na Państwowych Kursach Zawodowych organizowanych na Politechnice Lwowskiej. W latach 1944–1960 był kierownikiem katedry matematyki ogólnej na Uniwersytecie Lwowskim. 21 kwietnia 1945 roku został profesorem, a 6 lipca 1946 roku zatwierdzono mu stopień naukowy kandydata nauk fizyczno-matematycznych bez przechodzenia nowej procedury. Wykładał też na Politechnice Lwowskiej (1944–1946) i na Uniwersytecie Użhorodzkiem (1950–1953) oraz we Lwowskim Instytucie Pedagogiki. Wykłady obejmowały teorię zbiorów, logikę matematyczną, teorię funkcji zmiennej rzeczywistej i historię matematyki. Zmarł 19 sierpnia 1961 roku we Lwowie i został pochowany na Cmentarzu Łyczakowskim.

Zarycki opublikował książkę *Chrestomatja matematyki greckiej* (Filomaty, Lwów 1934, 83 strony) i ponad trzydzieści prac matematycznych dotyczących teorii zbiorów, algebry logiki, topologii mnogościowej, teorii funkcji zmiennej rzeczywistej, teorii prawdopodobieństwa i statystyki matematycznej. Najważniejszymi z nich są:

- [17a] *Quelques notions fondamentales de l'analysis situs au point de vue de l'algebre de la logique*, Fund. Math. 9 (1927), 3–15.
- [17b] *Allgemeine Eigenschaften der Cantorsche Kohärenzen*, Trans. Amer. Math. Soc. 30 (1928), nr 3, 498–506.
- [17c] *Über den Kern einer Menge*, Jahresbericht Deutsch. Math.-Verein. 39 (1930), 154–158.

Rezultaty Zaryckiego z wyżej wymienionych prac były cytowane w książkach:

- K. Kuratowski, *Topology I*, Monografie Matematyczne 20, PWN, Warszawa–Wrocław 1948 (Zarycki, str. 29, 44, 47).
- Z. Semadeni, *Banach Spaces of Continuous Functions*, Monografie Matematyczne 55, PWN, Warszawa 1971 (Zarycki, str. 150).
- R. Vaidyanathaswamy, *Treatise on Set Topology*, Part I, Indian Math. Soc., Madras 1947 [Zarycki, str. 166]; 2nd Edition, *Set Topology*, Chelsea, New York 1960 (Zarycki, str. 166).
- V. P. Soltan, *Wstęp do Aksjomatycznej Teorii Wypukłości*, Shtiintsa, Kiszyniów 1984 (po rosyjsku) (Zarycki, str. 78).
- R. Casati and A. C. Varzi, *Parts and Places. The Structures of Spatial Representation*, MIT Press, Cambridge 1999 (Zarycki, str. 207, 229).

Cytowali je ponadto w swoich pracach m.in. H. Terasaka (1937), J. Albuquerque (1941, 1942), A. A. Goldberg (1974), Ju. R. Gaida i A. E. Ere-
menko (1974), J. C. Oxtoby (1975), A. Capelo i L. Sanchez (1982), F. W. Lawvere (1986), B. Smith (1994, 1998, 2003), A. C. Varzi (1997), E. M. A. S. Amaral (2001), B. J. Gardner i M. Jackson (2008), D. Sherman (2010).

W latach 1939–1940 Zarycki dokonał przekładu na język ukraiński monografii Banacha *Théorie des opérations linéaires*, który z różnych przyczyn został wydany dopiero w 1948 roku jako *Kurs Analizy Funkcjonalnej (Operacji Liniowych)* (patrz [18]). Był też znawcą historii matematyki, szczególnie antycznej. Prowadził nawet wykład z historii matematyki na Politechnice Lwowskiej. Nazywany był „poetą matematyki”. Przetłumaczył też z rosyjskiego na ukraiński *Eugeniusza Oniegina* A. Puszkina.

Przedwojenna ulica Obertyńska we Lwowie nosi obecnie nazwę Zaryckich (uczczono w ten sposób pamięć Mirona i jego córki). Ponadto 15 stycznia 1998 roku na fasadzie budynku Państwowego Uniwersytetu Lwowskiego im. Iwana Franki odsłonięto tablicę z płaskorzeźbami W. Lewickiego, M. Zaryckiego i M. Czajkowskiego, uznanych za inicjatorów ukraińskiej tradycji matematycznej.

Krótkie informacje o Zaryckim możemy znaleźć w książce [2, str. 216–217] i w encyklopedii Ukrainy:

- (a) *Zarytsky Myron*, w: „Encyclopedia of Ukraine, Vol. 5 St-Z”, Univ. of Toronto Press, Toronto 1993, 824 (tam też znajdujemy informacje o jego córce: *Zarytska Kateryna*, str. 823–824).

Trochę pełniejsze informacje znajdują się w:

- (b) S. Stepan, *Ukraińscy filozofowie na łamach Ruchu Filozoficznego w latach 1911–1939*, Czasopismo Filozoficzne 7 (2011), 101–109 (Myron Zarycki, str. 107–108).
- (c) *Zarycki Miron (1889–1961)*, DMP 2012, 420–421.

Natomiast obszerniejsze artykuły i książkę przedstawiające tę postać wraz z omówieniem jego dorobku naukowego możemy przeczytać w:

- (d) A. A. Gol'dberg, M. M. Zarichnyĭ and B. I. Ptashnik, *On the history of Ukrainian mathematical culture in Galicia*, Ocherki Istor. Estestvozn. Tekhn. 40 (1991), 8–13 (po rosyjsku).
- (e) M. Zarichnyĭ and B. Ptashnik, *Outstanding Ukrainian mathematician and teacher Myron Zarytskyi (on 120 anniversary of his birth)*, Visnyk Lviv. Univ., Ser. Mekh.-Mat. 70 (2009), 191–207 (po ukraińsku).
- (f) O. Osadcha, L. Soroka and H. Vozniak, *Myron Zarycky – poet of mathematical formulas*, Navchalna knyha Bohdan, Ternopil 2009, 104 str. (po ukraińsku).

Podziękowania. Dziękujemy Archiwum Matematyków Polskich w Sopocie, które od wiosny 2012 roku znajduje się w bibliotece Instytutu Matematycznego PAN w Warszawie, za udostępnienie wielu materiałów archiwalnych oraz pierwszych pięciu zdjęć. Pozostałe zdjęcia pochodzą

z prywatnych zbiorów autorów lub należą do domeny publicznej. Ponadto pragniemy podziękować profesorowi Witoldowi Wnukowi z Poznania za uważne przeczytanie pierwszej wersji pracy i ulepszenie w niej języka polskiego, Monice Nawrockiej z Poznania za przetłumaczenie autobiografii Ludwika Sternbacha i Rifki Wojdysławskiej-Rosensztrauch z języka ukraińskiego na język polski oraz profesorowi Vaji Tarieladze z Tbilisi za udostępnienie artykułu [24].

Bibliografia

- [1] J. Dianni, A. Wachułka, *Tysiąc lat polskiej myśli matematycznej*, PZWS, Warszawa 1963.
- [2] R. Duda, *Lwowska Szkoła Matematyczna*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2007.
- [3] R. Duda, *O stratach osobowych matematyki polskiej związanych z II wojną światową*, *Antiq. Math.* 3 (2009), 137–169.
- [4] R. Duda, *Polskie Towarzystwo Matematyczne na tle dziejów*, *Wiad. Mat.* 45 (2009), nr 2, 241–279.
- [5] E. Jakimowicz, A. Miranowicz (red.), *Stefan Banach. Niezwykłe życie i genialna matematyka*, Wydanie III, Wyd. Impuls, Kraków 2010.
- [6] M. Kac, *Hugo Steinhaus – a reminiscence and a tribute*, *Amer. Math. Monthly* 81 (1974), 572–581.
- [7] M. Kac, *Enigmas of Chance*, Harper, New York 1985.
- [8] M. Kałuża, *Stefan Banach*, Wydawnictwo GZ, Warszawa 1992.
- [9] K. Kuratowski, *Pół wieku matematyki polskiej 1920-1970*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1973.
- [10] S. Lem, *Wysoki zamek*, Wyd. Literackie, Kraków 1991.
- [11] L. Maligranda, *Stefan Kaczmarz (1895–1939)*, *Antiq. Math.* 1 (2007), 15–61.
- [12] L. Maligranda, *Antoni Łomnicki (1881–1941)*, *Wiad. Mat.* 44 (2008), 61–112.
- [13] L. Maligranda, *Eustachy Żyliński (1889–1954)*, *Antiq. Math.* 3 (2009), 171–211.
- [14] L. Maligranda, J. G. Prytuła, *Przesłuchania Stefana Banacha z 1944 roku*, *Wiad. Mat.* 48 (2012), nr 1, 51–72.
- [15] R. D. Mauldin (red.), *The Scottish Book. Mathematics from the Scottish Café*, Birkhäuser, Boston 1981.
- [16] W. Orlicz, *Achievements of Polish mathematicians in the domain of functional analysis in the years 1919–1951*, [w:] Władysław Orlicz, *Collected Papers. Część II*, PWN, Warszawa 1988, 1616–1641.
- [17] W. Piotrowski, *Jeszcze o osobowych stratach wojennych wśród matematyków*, *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki* 29 (1984), nr 3–4, 653–660. Patrz także: R. Duda, *List do Redakcji*, *KHNiT* 30 (1985), nr 3–4, 835.

- [18] A. M. Plichko, Ya. G. Prytuła, *To 60th anniversary of the publication of the Ukrainian translation of S. Banach's book*, Mat. Stud. 30 (2008), nr 1, 107–112, po ukraińsku.
- [19] Ya. G. Prytuła, *Remarks on the history of mathematics in Lviv up to the middle of the XXth century*, Banach Center Publ. 87 (2009), 17–26.
- [20] J. Prytuła, *Doktoraty z matematyki i logiki na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie w latach 1920–1938*, [w:] *Dzieje Matematyki Polskiej* (W. Więśław, red.), Instytut Matematyczny Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2012, 137–161.
- [21] M. Przeniosło, *Matematycy polscy w dwudziestoleciu międzywojennym. Studium historyczne*, Wyd. Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego Jana Kochanowskiego, Kielce 2011.
- [22] H. Steinhaus, *Wspomnienia i Zapiski*, Aneks, Londyn 1992.
- [23] K. Szałajko, *Wspomnienia lwowskie*, Wiad. Mat. 30 (1994), 251–263.
- [24] V. Tarieladze, *Stefan Banach in Tbilisi (On the occasion of his 120-th Birthday Anniversary)*, [w:] *Book of Abstracts of the Third International Conference of Georgian Mathematical Union*, Batumi September 2–9, 2012, 21–26, patrz *Conference Program*, w: http://rmi.ge/~gmu/III_Annual_Conference/E_III_Annual.htm.
- [25] W. Żelazko, *A short history of Polish mathematics*, [w:] *Proc. Workshop on Operator Theory and Operator Algebras*, Kanagawa Univ., Yokohama 2004, 105–112, 8 stron również w: <http://www.impan.pl/Sixty/polmat.pdf>.

Lech Maligranda
Department of Engineering Sciences
and Mathematics
Luleå University of Technology
lech.maligranda@ltu.se

Jarosław G. Prytuła
Faculty of Mechanics and Mathematics
Ivan Franko National University of Lvov
ya-prytula@yahoo.com, ya.g.prytula@gmail.com